

Հրատարակումներ
Publications – Публикации

ԳՈՀԱՐ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարան

ՀՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ «ՀՐԱՇԱԼԻ Է ՄԵՉ
ՏԱԻՆՍ ԱՅՍԱԿԻ ԵՎ ՊԱՅԾԱՌԱԳՈՅՆ» ՍԿՍՎԱԾՔՈՎ ԳՐԻԳՈՐ
ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ՆԵՐԲՈՂԸ
(ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼՈՒ ԽՄԲԱԳՐՄԱՆԸ ՆԱԽՈՐԴԱԾ՝
ՀԱՄԱՌՈՏ ՏԱՐԲԵՐԱԿ)

Բանալի բառեր՝ ներբող, համառոտ տարբերակ, թարգմանություն, ընդարձակ տարբերակ, խմբագրություն, Ղևոնդ Ալիշան, հրատարակություններ, Ազաթանգեղոս, հնագույն թերի ձեռագիր:

Ղևոնդ Ալիշանի՝ ներսես Շնորհալուն նվիրված գրքում կա մի գլուխ՝ «Այլևայլ երկրորդական գրուածք», որտեղ հիշատակում է նաև «Ս. Յովհանն Ոսկեբերանի գրչին ընծայուած ներբողն ի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչն մեր... որոյ յունարէն բնագիրը գտնելով ի հին և յեղծած օրինակաց, հրամանաւ իր եղբօրն թարգմանեալ տուաւ հայագէտ Յունի մը՝ Աբրահամու Ղոսամատիկոսի, ինչպէս կ'ըսէ ներսէս, և յարմարեցաւ ըստ բանից դպրութեան և բառի՝ յիմոյ նուաստութենէ ներսիսէ»¹:

Ձեռագրերում հանդիպում է Հովհանն Ոսկեբերանին² ընծայված՝ Գրիգոր Լուսավորչի երկու ներբող, հետևյալ սկսվածքներով ա. «Հրաշալի է մեզ տաւնս այսաւր և պայծառագոյն», որն ըստ վերնագրի՝ ինքը գրել է Կուկուսոսի իր աքսորում հայազգի եպիսկոպոս Դիոսկորոսի խնդրանքով, և բ. «Աստուածազարդից արանց գովասանութիւն բազում և զանազան է, որպէս և զանազանին յոգնապատիկ գարնանաբուրիս վայելչութիւնք ծաղկանց գունապաճոյճ սաղարթա-

¹ Ղ. Ալիշան, Շնորհալի եւ պարագայ իւր, Վենետիկ, 1873, էջ 366:

² Հովհանն Ոսկեբերան (347-407 թթ.) եկեղեցու հայր, Կոստանդնուպոլսի արքեպիսկոպոս, աստվածաբան, բազմաթիվ երկերի հեղինակ, ընդհանրական եկեղեցու սուրբ: 404 թ. ախտով էլ է Կուկուսոս, Հոռմեսական Երկրորդ Հայր (Փոքր Հայր):

ցեալք...»: Որոշ ձեռագրերում առաջին ներբողի վերջում կցված հիշատակարանում նշվում է, որ այն թարգմանել է տվել և խմբագրել Ներսես Շնորհալին. «Ի թուականիս ՇՂ (= 1141) թարգմանեցաւ ճառս ի յունականէն ի մերս, ի ձեռն Աբրահամու Ղոամատիկոսի ի հին և յեղծ արիւնակաց, իսկ յարմարեցաւ ըստ բանից դպրութեան և բառից՝ յիմոյ նուաստութեան Ներսիսի, հրամանաւ տեառն իմոյ և հարազատի Գրիգորիսի Հայոց Կաթողիկոսի...»:

Հովհան Ոսկեբերանի հունարեն պահպանված երկերի թվում Գրիգոր Լուսավորչի ներբող չկա³: *Patrologia Graeca* մատենաշարի 13 հատորներում Ոսկեբերանի գրվածքները հրատարակության պատրաստած Բեռնար դը Մոնֆոկոնը (Bernard de Montfaucon) կասկած է հայտնել ճառի վավերականության վերաբերյալ⁴. Ալիշանի համոզմամբ՝ պատճառն այն է, որ նա ծանոթ չէր Շնորհալու հիշատակարանին⁵: Եվ առհասարակ, Մոնֆոկոնի կարծիքը թյուրիմացության արդյունք է, քանի որ նա հրատարակել է ճառի՝ հայագետ Վիլֆրուայի⁶ լատիներեն թարգմանությունը՝ արված երկրորդ ներբողից («Աստուածագարդից արանց գովասանութիւն բազում...») սկսվածքով), որը ոճով խիստ տարբերվում է առաջինից: Մեկ այլ շփոթմամբ էլ բնագրին կցված է առաջին ներբողի վերնագիրը:

Շնորհալու խմբագրած ներբողը հրատարակվել է 1734 թ. և պարունակում է նշված հիշատակարանը⁷: Գրքում զետեղված է նաև երկրորդ ներբողը⁸: Առաջին ներբողը հրատարակվել է նաև «Սոփերք հայկականք» շարքում⁹՝ ակնհայտորեն այլ ձեռագրային հիմքի վրա: Այս բնագիրը վերարտադրվել է մեկ այլ հրատարակության մեջ, որն ունի զուգադիր լատիներեն թարգմանություն և լա-

3 Հմմտ. Եկեղեցու հայրերի մատենագրության մեջ՝ *Clavis Patrum Graecorum, Ab Athanasio ad Chrysostomum*, Brepols, 1974, nos. 2000–5197), “John Chrysostom”, p. 655, 5160, նաև Գ. Զարբհանալեան, *Մատենադարան հայկական թարգմանութեանց նախնեաց (Դար Գ – ԺԳ)*, Վենետիկ, 1889, էջ 586 (ի թիվս Հովհան Ոսկեբերանի հայերեն երկերի). «անբնագիրք. Ներբողեան ի սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ, ասացեալ ի Կոկիսոն մինչ յախոսն էր: Ճառ առաջին. Հրաշալի է մեզ տալնս այսաւ: Ի սուրբն Լուսաւորիչ ճառ երկրորդ. Աստուածագարդից արանց գովութիւն բազում և զանազան է»):

4 Զետեղելով այն անստույգ երկերի (Spuria) բաժնում, տե՛ս PG, t. 63, col. 943-954:

5 Գ. Ալիշան, *Յուշիկք հայրենեաց, հ. Բ, Վենետիկ, 1869*, էջ 57-58:

6 Բ. Ոստիկ, «Հայագիտության սկզբնավորողը Ֆրանսիայում. Գիյոմ դը Վիֆրուա», *ՊԲՀ*, 1999, N 1, էջ 180-194:

7 *Ներբողեանք ասացեալ այրն աստուծոյ Ոհան ոսկեբերան Ապաշխարութեան Վարդապետն, ի վերայ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ...*, Կ. Պոլիս, ՌՃԶԳ (1734), էջ 6:

8 Նույն տեղում, էջ հա-նժգ: Մեզ հաջողվել է այս բնագիրը գտնել նաև հետևյալ ձեռագրում՝ ՄՄ 995 (1278 թ., թթ. 364բ-390բ):

9 *Յովհաննու Ոսկեբերանի և Գրիգորի Սարկաւագապետի Ներբողեանք ի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ (Սոփերք հայկականք, Գ), Վենետիկ, 1853*:

տիներեն ավելի երկար (էջ III-VIII, որի մեծ մասը Ալիշանի «Յուշիկը հայրենեաց» գրքում՝ ներբողին նվիրված հատվածի թարգմանությունն է) ու հայերեն ավելի կարճ (երկու չհամարակալված էջ) առաջաբան¹⁰:

Ալիշանն առանց մանրամասնելու գրում է, որ ներբողի ոճը համեմատելի է Ոսկեբերանի՝ վաղ եկեղեցու հովիվների՝ Իգնատիոսի, Բաբելասի և Մելիտոսի ներբողների հետ:

Ներբողի սկզբում հույս է հայտնվում Գրիգորի «մեծախոհութեան» վերաբերյալ, որն ընդունում է «զոռզնաքեայ ընծայաբերութիւնս ի տկար մարմնոյ և բազմադիմի վշտաւք պաշարեալ անձնէ», այնուհետև թվարկվում են նրա արժանիքներն ու վաստակը, Գրիգորը համեմատվում է Աբրահամ նահապետի և նոր սուրբ օրենքների հետ, նկարագրվում են խոր վիրապում նրա կրած տաժանքները, Հռիփսիմյանց ու Տրդատի դրվագը, վիրապից հանվելն ու արքային բժշկելը, Քրիստոսի ճշմարտության քարոզելը, հայերի խնդրանքը, որ Գրիգորն ընդունի քահանայապետությունը, իսկ նա նախ հրաժարվում է, ապա խոնարհությունմբ ընդունում: Ճառն ավարտվում է Գրիգորի՝ անապատում առանձնանալով: Խոսք չկա նրա «երջանիկ փոխման» ավանդության և մարմնի գյուտի մասին, ինչը, Ղևոնդ Ալիշանի կարծիքով ճառի հնություն և Ոսկեբերանի գրչին պատկանելու ապացույց է, ինչպես և ճառի վերջում հետևյալ խոսքերը. «ես նմանապէս նմին նուազեալ ի զաւրութենէ անդամոց, տկար գոլով մարմնով և՛ վշտագին անձկութեամբ, մանաւանդ բռնադատեալ սիրով ի քո համազգեաց ի քում վիճակիս, նշանակ սիրոյ հատուցի քեզ ընծայ շերմագոյն սրտիս»¹¹:

Մաշտոցյան Մատենադարանի ձեռագրերի ուսումնասիրությունը վերհանեց առաջին՝ «Հրաշալի է մեզ տալնս այսաւր և պայծառագոյն» սկսվածով ներբողի երկու տարբերակ՝ պայմանականորեն կոչենք դրանք Ընդարձակ (ՄՄ 993, 1456 թ., ճառընտիր-Տօնական, թթ. 379բ-388բ, ՄՄ 2909, ժողովածոյ, 1687 թ., թթ. 122ա-9բ, ՄՄ 1324, ժողովածոյ, 1281 թ., թ. 339աբ՝ թերի, նաև՝ ՄՄ 134, ժԼ դար, թթ. 64ա-68ա՝ ֆաղվածո տարբերակ, ՄՄ 403, ժողովածոյ, ժԼ դ., թթ. 236ա-247բ) և Համառոտ (ՄՄ 6196, ճառընտիր, 1227 թ., թթ. 605բ-610բ, բնագրի վերջը բացակայում է, վերջին թերթը պատված է, ՄՄ 996, ճառընտիր, 1442 թ., թթ. 394բ-401բ, ՄՄ 943, ճառընտիր, ժԼ դ., թթ. 185ա-191բ, ՄՄ 2224, ժողովածոյ, 1771 թ., թթ. 81բ-85ա):

Ընդարձակը հիմնականում նույնանում է նշված երեք հրատարակությունների բնագրի հետ:

¹⁰ Յովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսապետի ներբողեան ասացեալ յաղագս վարուց եւ նահատակութեան Սրբոյն Գրիգոր Հայոց Մեծաց հայրապետի, Վեներիկ, 1878:

¹¹ Ղ. Ալիշան, Յուշիկը հայրենեաց, և. Բ, էջ 56-62:

Համառոտը, որ մինչ օրս անտիպ է, նրանից կարճ է մոտ երկու անգամ, սակայն ձեռագրերում պատկերն այնքան էլ հստակ չէ: Բնագրի մոտ մեկ երրորդը կազմող սկզբի մասում չորս ձեռագրի (ՄՄ 6196, ՄՄ 996, ՄՄ 943, ՄՄ 2224) բնագիրը համընթաց է, այնուհետև գալիս է մի փոքր հատված (առաջինի մոտ 1/5-ի չափ), որում հնագույն ՄՄ 6196 ձեռագրի և մյուս երեքի (ՄՄ 996, ՄՄ 943, ՄՄ 2224) միջև տարբերությունները շատ ավելի զգալի են, քան նախորդ էջերում, ինչը ստիպում է մտածել բնագրի թեթևակի խմբագրված լինելու մասին: Այդ հատվածին հետևող ճառի ևս մեկ երրորդ ծավալը կազմող մասն առկա է միայն ՄՄ 6196-ում (բնագրի այդ մասը ներկայացրել ենք շեղ տառատեսակով): ՄՄ 996, ՄՄ 943 և ՄՄ 2224 այն բաց է թողնված այնպես, որ սահուն անցում է արված հաջորդ մասին, որը ՄՄ 6196 ձեռագրում բացակայում է, քանի որ այդ ձեռագրի վերջը թերի է, բնագիրն ընդհատվում է, հետևաբար և մյուս ձեռագրերում կրճատված հատվածը կարող էր ՄՄ 6196-ում շարունակություն ունենալ: Այդ շարունակության մասին կարող ենք դատել շատ մոտավոր կերպով Ընդարձակ տարբերակի համապատասխան հատվածների հետ համեմատելով (այն կարող էր պահպանվածից 2-3 անգամ ավելի երկար լինել): Դատելով բնագրի ընթացքից (Ընդարձակի հետ համեմատելով) ՄՄ 6196 ձեռագրի վերջին պատռված թերթին պետք է որ մեկ չպահպանված թերթ էլ նախորդեր:

Կարելի է եզրակացնել, որ Համառոտ տարբերակն իր հերթին ունի նախնական՝ ՄՄ 6196 հնագույն ձեռագրում պահպանված (բաց վերջը՝ թերի) տարբերակը և նրանից համառոտված տարբերակ՝ ՄՄ 996, ՄՄ 943 և ՄՄ 2224 ձեռագրերում: Ճառի վերջին մասում, որտեղ Գրիգորը համեմատվում է հինկտակարանյան Աբելի, Ենուվքի, Ենուվսի, Նոյի, Աբրահամի, Իսահակի, Հակոբի, Հոբի, Հովսեփի, Մովսեսի, Սամուելի, Դավթի, Եղիայի, նաև Հովհաննես մկրտչի, Պետրոս և Պողոս առաքյալների հետ և արժանանում գրվատական կոչումների՝ ճարտարապետ, զինվոր, հրեշտակ, ճառի հեղինակը՝ ըստ ՄՄ 996 ձեռագրի, Լուսավորչին դիմում է երկրորդ դեմքով (այդպես է նաև Ընդարձակ տարբերակում), իսկ ՄՄ 943 և ՄՄ 2224 ձեռագրերում բնագիրը թեթևակի խմբագրված է, և բոլոր դեպքերում երկրորդ դեմքը փոխարինված է երրորդ դեմքով:

Մեր տպավորությունը՝ Համառոտը կարող է լինել Շնորհալու պատվիրած թարգմանությունը, իսկ ընդարձակը՝ նրա խմբագրած տարբերակը: Ընդարձակ խմբագրության քննական բնագիրը՝ որպես ներսես Շնորհալու գրական ժառանգության մաս, հրատարակության ենք պատրաստել «Մատենագիրք հայոց» մատենաշարի՝ Շնորհալու արձակ երկերը պարունակող ԻԲ հատորի համար:

Ընդարձակ տարբերակում բնագրային զուգահեռներ կարելի է մատնացույց անել ներսեսի Լուսավորչին նվիրված չափածո երկերի հետ, ինչը կարծես հաստատում է նրա ձեռքով խմբագրված լինելը:

«Գրիգորիոս հսկողն առափնուքեան», *հմմտ.* «Գրիգորիոս, առափնի հըսկող» («ՂԳ Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին», ՄՀ, հտ. ԻԱ, էջ 846.1):

«Գրիգորիոս, որ զաւծումն քահանայապետութեանն ... ընկալաւ», *հմմտ.* «Գրիգորիոս, ի հրամանէ վերնոյն / Քահանայապետ մեզ աւծեցար Հոգովն» («ՂԳ Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին», ՄՀ, հտ. ԻԱ, էջ 847.22-23):

«Գրիգորիոս... կցորդ եղեալ սերովբէիցն», *հմմտ.* «Գրիգորիոս, սերովբէից կցորդ» («ՂԳ Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին», ՄՀ, հտ. ԻԱ, էջ 847.31):

«գհամբերութիւնն սորին յանդնդային վիրապի», *հմմտ.* «ի վիրապին անդընդային» («Շարականներ. Այս շաբաթ արս Գրիգորի Լուսաւորչի», Փոխ, ՄՀ, ԻԱ, էջ 1021.10, Ագաթ. «Յանհնարին գբին անդնդային»):

«Կոյս ոմն գեղեցկութեամբ հոշակեալ Հոփսիսիմէ անուն, յարեմտից արեգակն ծագեալ», *հմմտ.* «Զկոյսն յարեմտից յարոյց աղաթք հըսկողին» («ՂԳ Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին», Փոխ, ՄՀ, ԻԱ, էջ 848.9):

«Վասն որոյ (Հոփսիսիմէի) երգէ աստուածայինն Դաւիթ. «Ամենայն փառք դստեր թագաւորի ի ներհուստ ի վերջաւորս յոսկեհուտու զարդարեալ և պանունեալ»» (Սաղմ. ԽԴ 14-15), *հմմտ.* «Դուստր արեւայի յոսկեհուտըն պանունեալ, ո՛վ սուրբ Հոփսիսիմէ» («Տաղ ի սուրբն Հոփսիսիմէ», ՄՀ ԻԱ, էջ 858.15):

«...կնֆեալ գթագաւորն այրն Աստուծոյ նշանաւ խաչին... մերկանայր և գկերպարանն անասնեղէն», *հմմտ.* «Որ զարեւունական պատին որպէս մարդ շձանեալ, / Այժմ անասնեղէն» («ՂԳ Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին», Փոխ, ՄՀ, ԻԱ, էջ 849.27-28):

«...թագաւորն Տրդատիոս», *հմմտ.* «Զարեայն հայոց Տրդատիոս» («Կանոն Տրդատայ սուրբ թագաւորին», ՄՀ, ԻԱ, էջ 1128.1):

«... սէր ցամաֆեցաւ», *հմմտ.* «Զի ցամաֆեցաւ սէրն ըստ տէրունական բանին» («Թուղթ ընդհանրական»):

«... դու՛ զ... արեւայն... ի կերպարանս փոխարկեցեր զագրատեսակ կենդանույ», *հմմտ.* «Զարեայն կրկին ի մարդ դարձեալ փոխարկէր» («ՂԳ Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին», Փոխ, ՄՀ, ԻԱ, էջ 850.36):

«... իբրև իմաստուն հարտարապետ գնորակերտ եկեղեցիս... հաստատեցեր», *հմմտ.* «Մեծ հարտարապետն սուրբ տանար յարինէր» («ՂԳ Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին», Փոխ, ՄՀ, ԻԱ, էջ 850.41):

Նշված զուգահեռ հատվածներից միայն առաջինն է առկա Համառոտ տարբերակում, ուստի ամենայն հավանականութեամբ, մնացածները ճնորհալին է ավելացրել խմբագրելիս:

Առաջին օրինակը՝ «Գրիգորիոս հսկողն առաքինութեան», ուշագրավ է նրանով, որ «հսկող» բառն արտացոլում է հունարեն Γρηγόριος անվան ստու-

գաբանությունը, քանի որ այն ածանցյալ է հունարեն γρηγορέω («արթուն/զգոն լինել, հսկել») բայից¹²: Ի դեպ, Անտիոքի 360-381 թթ. եպիսկոպոս Մելետիոսի (ըստ Ալիշանի՝ Մելիտոսի) ներբողում Ոսկեբերանը նման եղանակով ստուգաբանում է նրա անունը. «Անունն իսկ համարել եմ և՛ տոհմի զարդ, և՛ տան ապահովություն, և՛ այն արտասանողների համար անվտանգություն»¹³: Մելետիոսի անունն ածանցյալ է μελέτη գոյականից, որի գլխավոր իմաստն է «հոգածություն»:

Որքան կարող ենք դատել համառոտ տարբերակի թերի պահպանված վիճակից, խմբագրելիս Շնորհալին Ագաթանգեղոսի երկի հետևությունամբ ավելացրել է Հռիփսիմեի դրվագը, Գայանեի խրատը նրան (Ագաթ. ԺԵ 20-22), Տրդատին եփրատում մկրտելը (Ագաթ. ՃԺԶ-ՃԺԸ), եկեղեցիներ շինելն ու քահանաներ կարգելը (Ագաթ. ՃԺԹ), ուսուցանելը (Ագաթ. ՃԻ) և, ի վերջո՝ անապատում բնակություն հաստատելը (Ագաթ. ՃԻԳ 2), նաև՝ ոճական, բառային մակարդակի խմբագրումներ արել, ճարտասանական հնարքներով ճոխացրել է շարադրանքը: Բացառված չէ սակայն, որ Համառոտ տարբերակի հնագույն, բայց վերջից թերի ՄՄ 6196 ձեռագրի բացակայող մասում այդ դրվագները եղել են, և Շնորհալու խմբագրական աշխատանքը զուտ լեզվի և ոճի մակարդակում է:

Ալիշանի այն պնդումը, թե ներբողում խոսք չկա «երջանիկ փոխման» մասին, հակասում է հենց Համառոտ տարբերակի սկզբում հետևյալ խոսքերին. «Այսաւր աստուածազգեաց հայրն մեր՝ հովիւ և վկայն, յեղծանելի կենաց աստի յերանելի կեանքն փոխադրեցաւ» (ՄՄ 996, թ. 396ա, ՄՄ 6196, թ. 605բ), որոնք համարյա նույնությունամբ կրկնվում են ընդարձակում:

Արդյո՞ք Հովհան Ոսկեբերանն է ներբողի նախնական տարբերակի հեղինակը: Դժվար է ասել, մանավանդ քանի որ չգիտենք՝ արդյո՞ք Ագաթանգեղոսի երկից սերող վերահիշյալ դրվագները եղել են Համառոտ տարբերակում, թե՞ Շնորհալին է դրանք ավելացրել: Իսկ եթե եղել են, ուրեմն 4-րդ դարում այդ պատմությունն արդեն գոյություն ունեւր... հունարեն (՝)¹⁴...

Այնուամենայնիվ, Ալիշանի փաստարկներին թերևս կարելի էր ավելացնել հետևյալը: Շնորհալու խմբագրած տարբերակում կարգում ենք. «կցորդ եղեալ

¹² Հմմտ. նՔՀԼ-ի «հսկող» բառահոդվածը, որում բացատրությունից հետո կարդում ենք. «յորմէ Գրիգոր, Գրիգորիոս»:

¹³ Τὸ γὰρ ὄνομα αὐτὸ καὶ συγγενείας κόσμον, καὶ οἰκίας ἀσφάλειαν, καὶ τοῖς καλουμένοις σωτηρίαν... εἶναι ἐνόμιζον, Chrysost. *Εἰς τὸν ἐν ἁγίοις Πατέρα ἡμῶν Μελέτιον ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης*, PG 50.516.8-7.

¹⁴ **ՆԱՐԱՅՐ ԲԻՍՈՒՊԱՅԻ**, Կորին վարդապետ եւ նորին թարգմանութիւնք. Գիրք Մակաբեյցոց, Եւթաղ Աղեքսանդրացի, Ագաթանգեղոս և Փաւստոս Բիւզանդ, Տփղիս, 1900, մասնավորապէս՝ էջ 35:

սերովբէիցն զերեքսրբեանն ի բարձունս մատուցանէ միշտ զարհնութիւնս Աստուծոյ», իսկ Ոսկեբերանի ճառերից մեկում՝ μετὰ τῶν Χερουβὶμ τὸν τρισάγιον ὕμνον ψάλλοντες (Crysost. *De sanctis martyribus*, PG 50, p. 710.37) — «քերովբեների հետ երեքսրբեան հիմնը երգելով»: Համառոտ տարբերակում, որը հավանաբար հենց թարգմանությունն է, ևս հանդես են գալիս քերովբեները. «քերովբէիցն կցորդեալ զերեքսրբեան արհնութիւնս մատուցանէ Աստուծոյ» (ՄՄ 996, թ. 397ա, ՄՄ 6196, թ. 606ա): Սակայն Ոսկեբերանի մեկ այլ ճառում սերովբեներն են երգում այդ հիմնը. τὰ Σεραφὶμ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ (Crysost. *Vidi dominum*¹⁵):

Անգամ եթէ Ոսկեբերանի հեղինակությունը չի հաստատվում, համառոտի բնագիրը թվում է հունարենից թարգմանված, քանի որ նրանում գտնում ենք հունարենից պատճենված մի շարք յուրահատուկ բառեր և արտահայտություններ, որոնց նախորինակները գտել ենք հատկապես Ոսկեբերանի (կամ նրան վերագրված) երկերում.

«բազմատանջ» (ՄՄ 9196, իսկ ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 «զյոզմատանջ»), *հմմտ.* τὸ πολυπαθές (Crysost. *Ad populum Antiochenum*, PG 49, 121.32),

«բազմատենչ», *հմմտ.* ὃ πολυπόθητα τέκνα (Crysost. *In Ioannem*, PG 59, 61.44),

«անփոխարելի բարուցն», *հմմտ.* τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀμετάθετον γνώμην (Crysost. *In Zacchaeum publicanum [Sp.]*, PG 61, 768.65),

«հրեշտակաց պարակցութեանն», «հրեշտակաց պարակից», *հմմտ.* ἀγγέλων εἶ συγχορευτῆς (Chrysost. *In Matthaeum*, PG 57, 277.37),

«անյուսալի», *հմմտ.* ἀνέλπιστα γὰρ ἦν πάντα (Chrysost. *In Acta apostolorum*, PG 60, 371.54),

«զսկզբնաշարն Բեթլար», *հմմտ.* ὁ ἀρχέκακος δαίμων (Chrysost. *Ad eos qui scandalizati sunt* 13.18.5),

«մարմնագգեստ», *հմմտ.* σαρκοφορήσας (Chrysost., *In illud: Homo quidam descendebat [Sp.]*, PG 61, 756.62),

«տարածանանչ», *հմմտ.* τὸ διαυγές πῦρ (Chrysost. *Expositiones in Psalmos* PG 55, 243.62),

«հիմն ուղղափառութեան», *հմմտ.* Πέτρε, ἡ κρηπίς τῆς ὀρθοδοξίας (Chrysost. *In Petrum et Paulum [Sp.]*, PG 59, 493.70),

«նախամարգետլ», *հմմտ.* τὸ... προγυμναζόμενον (Chrysost. *In natale sancti Joannis prophetae [Sp.]*, PG 61, 759.60),

¹⁵ Jean Chrysostome, *Homélie sur Ozias*, ed. J. Dumortier, Paris: Cerf, 1981 (*Sources chrétiennes* 277), Hom. 1, sec. 1.34.

¹⁶ Սա նշանակում է, որ սվյալ երկն անստույգ է՝ սուկ վերագրված է հեղինակին (spurius):

«անապատական տառակ», *հմմտ.* τρυγών ἢ φιλέρημος (Chrysost. *In praecursorem domini [Sp.]*, PG 59, 489.57),

«Քրիստոսի ժառանգակից», *հմմտ.* συγκληρονόμους Χριστοῦ (Chrysost. *In ascensionem [Sp.]*, PG 52, 794.60),

«Ենովս հանոյ եղեալ Աստուծոյ՝ փոխեցաւ, իսկ դու զհնգույրս տաղաւար ի բարձունս ի խոնարհէ աստի փոխադրեցեր յերկինս» (*ընդարձակում սա վերագրված է ենովքին*), *հմմտ.* Καὶ εὐηρέστησεν Ἐνώχ τῷ Θεῷ, καὶ οὐχ εὐρίσκειτο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός (Chrysost. *In Genesim*, PG 53, 179.62),

«անյիշաչարութեամբ», *հմմտ.* ἀμνησικακία (Chrysost. *In Acta apostolorum*, PG 60, 262.34),

«աստուածատես հայր», *հմմտ.* ὁ θεόπτης Μωϋσῆς (Chrysost. *In Genesim (sermo 3) [Sp.]*, PG 56, 528.60):

*Իսկ «գաստուածագիծ տախտակս ընկալար» (հմմտ. ընդարձակում՝ «գաստուածագիծ արինացն ընկալար գտախտակս») զուգահեռ է գտնուում Գրիգոր Նազիանզացու մոտ՝ Πρὸς νόμον Θεοῦ παρατάσσει, πρὸς πλάκας θεοχαράκτους (Greg. Naz. *In Machab. (orat. 15)*, PG 35, 921.9): Հմմտ. նազ. Ի մակար. «Ընդ օրէնս աստուծոյ մատչիս, ընդ տախտակս աստուածագիծս» (տե՛ս նԲՀԼ, «աստուածագիծ» բառահոդվածը):*

Սուրբգրային մեջբերումները հիմնականում համապատասխանում են Աստվածաշնչի հայերեն ընկալյալ բնագրին, բացառութեամբ մեկ օրինակի, որում մեջբերումը՝ «Յո՛յց ինձ, ասէ, զերեսս քո, լսելի արա ինձ զձայն քո, զի ձայն քո քաղցր է, և տեսութիւն քո գեղեցիկ», տարբերվում է Երգ երգոցի համապատասխան հատվածից. «Երեւեցո՛ ինձ զերեսս քո եւ լսելի արա ինձ զբարբառ քո, զի բարբառ քո քաղցր է, եւ տեսիլ քո գեղեցիկ» (Բ 14): Իմաստը նույնն է, և հատվածները թվում են նույն սկզբնագրի երկու անկախ թարգմանություն:

ԲՆԱԳԻՐ

Ներբողի՝ Համառոտ տարբերակի բնագիրը հրատարակելիս համեմատել ենք հետևյալ ձեռագրերը.

ՄՄ 996, 1442 թ., թթ. 394բ-401բ,

ՄՄ 6196, 1227 թ., թթ. 605բ-610բ. 605բ-ից հետո պիտի լինի 609ա, բայց տեղափոխված է, վերջին պահպանված թերթը պատռված է, առկա է նրա կեսից փոքր մի բեկոր (որոշ բառեր ու հատվածներ՝ ուղղանկյուն փակագծերի մեջ առնված, վերականգնել ենք ըստ Ընդարձակ տարբերակի),

ՄՄ 943, ԺԸ դ., թթ. 185ա-191բ,

ՄՄ 2224, 1771 թ., թթ. 81բ-85ա:

Վերջին երկու ձեռագրի ընթերցումները շատ հաճախ համընկնում են:

Երանելոյ սուրբ հաւրն մերոյ Յովհաննու Ոսկեբերանի Ներբողեան պատմագրաբար Յաղագս վարոց և նահատակութեան մեծ հայրապետին և վկային Սրբոյն Գրիգորի հայոց Լուսաւորչի ասացեալ ի Կոկիսոն հայոց, յորժամ յախորս էր ի խնդրոյ ումեմն վարդապետի հայոց և եպիսկոպոսի և ազգակցի Սրբոյ վկային Գիոսկորոս կոչեցեալ և այլ բազմամբոխ խմբից և ռամկաց խնդրելով ի նմանէ յիշատակել զԼուսաւորիչն արևելեան աշխարհին յաւուր տանի իւրում¹⁷

Հրաշալի է տանս¹⁸ մեզ այսաւր և պայծառ քան զսովորական շարադրութիւնս¹⁹: Եւ զի՞նչ արդեամբ իցէ պատճառ²⁰, կամ ո՞վ իցէ կոչնատէրն բազմահոյլ հանդիսիս: Ո՞ր արդեմբ այլ ոք, քան եթէ²¹ բազմատենչ հայրն մեր և մեծ խոստովանողն, զորոյ այսաւր կատարեմբ գլխատակ: Առ նորայն ըմբշական քաջութեանն պատմութիւն²² զմիտս մեր և զխորհուրդս հանդերձ ամենայն զգայարանամբ պատրաստեմբ, զի թերևս արժանի լիցոմբ զ՝ առ²³ ի սրբոյ հոգոյն ընդունել քան իմաստութեան, մասնաւոր ինչ գերանելի²⁴ հաւրն մերոյ պատմել զքաջութիւն²⁵: Ոչ եթէ նա ինչ կարատ է²⁶ մարդկային բարեբանութեան²⁷, յաղագս առաւելութեան փառացն և պատուոյ²⁸, այլ մեմ մանաւանդ կարատեմբ սրբոյ վկային բարեխաւսու²⁹թեան և միջնորդութեան, մինչդեռ տակալին ևս³⁰ շրջիմբ ի մարմնի: Որ³¹ և բազում առիթ բարութեան է

17 ՄՄ 996 Հինկերորդ շաբաթ արն հաւրն մերոյ Սբ Լուսաւորչին եւ մեծի հայրապետի եւ մարտիրոսի Գրիգորի Հայաստանեայց կաթողիկոսի: Երանելոյն Յովհաննու Ոսկեբերանի ներբողեան ի սուրբն Գրիգորի ասացեալ ի Կոկիսոն քաղաք հայոց ի խնդրոյ եպիսկոպոսի ումեմն Գեոսկորոս կոչեցեալ ազգակից սրբոյն Գրիգորի ՄՄ 943 Երանելոյն Յոհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ զովեառ ի սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ մեր ՄՄ 2224 չիբ վերնագիր

18 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հրաշափառ է տանախմբութիւնս

19 ՄՄ 2224 շարագրութիւնս

20 ՄՄ 2224 պատճառն ՄՄ 996 ՄՄ 2224 + և

21 ՄՄ 996 եթէ ոչ փ/ս քան եթէ

22 ՄՄ 6196 պատմութեանն քաջութիւն

23 ՄՄ 6196 լինիցիմ առ ՄՄ 943 ՄՄ 2224 լիցոմ առ

24 ՄՄ 996 գերանելոյ

25 ՄՄ 996 զքաջութիւնս

26 ՄՄ 996 կարատ է նայ ինչ ՄՄ 2224 ինչ է

27 ՄՄ 996 բարերարութեան

28 ՄՄ 996 պատուին ՄՄ 943 ՄՄ 2224 փառաց և պատուոյն

29 ՄՄ 6196 չիբ (տող է ջնջված) եմբ սրբոյ վկային բարեխաւսու

30 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիբ տակալին ևս

31 ՄՄ 996 որոյ

բարեբանեալ զբազմատանջ³² նահատակն, այլ և նախանձաւոր թերևս կարասցում լինել հրեշտականման վարուց նորա³³ յոյժ կարևոր է և փափագելի, թէպէտ և ոչ ըստ նորայն:

Զի ոչ ոք ի մարմնագգեստից այնչափ³⁴ անհանդուրժելի կրից և շարչաբանաց տևել կարասցէ. գոր³⁵ ոչ ոք ի հայրապետաց և յառաջին³⁶ սրբոցն կրեաց երբեք, և ոչ որք³⁷ զկնի³⁸ փրկչին շարչարանաց նորա հետեւեցան³⁹:

Սակայն ըստ կարողութեան մերում յաւժարական տարփմամբ կցորդ լինել բարեբանութեան հաւրն արժան է: Ըստ իմաստնոյն ասացելոց⁴⁰ «Յիշատակ արդարոյ⁴¹ հանդերձ գովութեամբ»⁴². և գովութեամբ արդարոյ⁴³ ցնձան ժողովուրդ՝ ոչ եթէ նոքա ինչ առաւելուն⁴⁴, այլ բարեբանողացս մեզ բազում շնորհս ընձեռեցեն⁴⁵:

Այսաւ աստուածագգեաց հայրն մեր՝ հովիւ և վկայն⁴⁶, յեղծանելի կենաց աստի յերանելի կեանքն⁴⁷ փոխադրեցաւ, ուր անպատմելի ուրախութիւնն է և անհպելի⁴⁸ լոյսն, ուր բանակ⁴⁹ հրեշտակացն են և անդրանկացն բազմութիւնն, ուր առաւելոցն աթոռն են և մագարէիցն հրապարակն, ուր գաւազանն հայրապետացն են և պսակ մարտիրոսացն, ուր վերինն Երուսաղէմն է և անապատելի⁵⁰ խաղաղութիւնն, ուր ժողովարանս սրբոցն է և արդարոցն բնակութիւնն⁵¹:

Արդ մեք⁵² զի՞նչ արասցում թշուառելի վշտամ շրջապատեալ⁵³: Քանզի ոչ

32 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գլոգնատանջ

33 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 սրբոյն, որ և

34 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 այնքան

35 ՄՄ 996 զի

36 ՄՄ 996 հայրապետացն և յառաջագոյն

37 ՄՄ 2224 ոք

38 ՄՄ 996 + մարդասիրութեան ՄՄ 943 + տնօրէնութեան

39 ՄՄ 996 հետեւեցին ՄՄ 943 ՄՄ 2224 շարչարեցան նորա հետեւելով

40 ՄՄ 996 ՄՄ 943 իմաստնոյ (ՄՄ 943 իմաստնոյն) ասելոյ ՄՄ 2224 իմաստնոյն բանի թէ

41 ՄՄ 996 արդարոց

42 Առակ Ժ 8. «Յիշատակ արդարոյ գովութեամբ»:

43 ՄՄ 996 արդարոց

44 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 նոցա ինչ առաւելութիւն

45 ՄՄ 996 բազում շահ ՄՄ 943 ՄՄ 2224 բազում շահս ընձեռել

46 ՄՄ 996 ՄՄ 943 վկայ

47 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կեանսն

48 ՄՄ 996 անհասանելի

49 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 բանակ

50 ՄՄ 2224 անապատ

51 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք ուր ժողովարանս սրբոցն է և արդարոցն բնակութիւնն

52 ՄՄ 996 չիք

53 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 շրջապատեալս

գտանեմ բան արժանատի, զի գովեցից նովա⁵⁴ զարժանին բարեբանութեանն⁵⁵: Եւ զի՞նչ, ապա՛վէն լոեսցո՞ւմ յաղագս յասորիկ: Եւ է՞ր վասն հաղիսացա՛մ յայսմ վայրի: Այլ ասեմք, եթէ ոչ կարացա՛մ բանի հաւասարել զմեծութիւն գործոյն, վասն որոյ և առաւել ևս պարտ և արժան է խաւսել:

Զի և այս մեծագոյն իմն մասն գովութեան է, յորժամ ոչ ոք կարէ զառաւելութիւն գործոյն բանի ցուցանել զուզակշիռ, յորժամ ի վեր քան զմեր բնութիւնս լինի ուղղութիւնն, քան թէ և անդր քան զմարդկային մտածութիւնս գերամբառնայ գովասանական բան: Սակայն ոչ անտես առնեն երանելիքն, ոչ ի բաց մերժեն, այլ զմանութիւն Փրկչին յանձին ցուցանեն, իբրու զի զսակաւագոյն ընծայսն ի մէնջ մեծագոյն համարին, իբրև բազմապատիկ փոխանակ սակաւուն հատուցանէ պարգև:

Ընդէ՛ր արդեմ, զի ոչ յառաւելութիւն իրացն հայի, այլ զառատութիւն մտացն քննէ: Վասն որոյ թէ՛լպէտ և յոյժ նուագագոյնմ են մերքս, սակայն յորոց նոխանամքս, առատագոյնս մատուցանեմք: Զի և Աստուծոյ⁵⁶ սիրելիքն ըստ կարողութեան պահանջեն: Այլ և այս հանդէս մեծախորհուրդ է երանելոյն, ոչ ի բաց մերժել զսակաւ ընծայաբերութիւնս ի տկար մարմնոյ և բազում վշտամ լի, այլ առեալ ի մէնջ զբանս գովասանական, զոր ոչ բնաւին կարատի, և հատուցանէ մեզ թերևս ի ձեռն գործոց հատուցումն բարի, որոց յոյժ կարատիմք և պիտոյանամք:

Բէ՛ր այսուհետև, սկիզբն արասցում գովասանութեանս, սակայն զի՞նչ կրեցից, ոչ գիտեմ, զոր նախ յուղղութեանց առն յիշատակեցից՝ զընթացս նահատակութեա՞ն, եթէ զշնորհս մարգարէութեան, զառա՛մելական քարո՞զն, եթէ զհովուական վերակացութիւնն, զըմբշական մրցո՞ւմն յասպարիզին, եթէ զբազմամեա պատերազմն ի վիրապին, զարեան չափ ժուժկալութի՞ւնն, եթէ զանմարմնապէս յանապատի ճգնութիւնն: Քանզի յամենայնի բաշահանոյ էր այրն, յամենայնի արի, յամենայնի ընտիր, յամենայնի համբերող, իբրև արձան անխախտելի, իբրև աշտարակ անպարտելի:

Սակայն ի սկզբանց անտի պարտ և արժան է բռուն հարկանել բանիս. յորո՞ց արդեմ ի պարգևելոյ նմա շնորհաց, Հոգւոյն սրբոյ կոչելով յառաջնորդութիւն:

Քանզի նմանապէս թո՛ւի երանելի հայրս մեծին նահատակին [և աստուածահաւուն Աբրահամու: Զի որպէս առ նա հրաման հասեալ յԱստուծոյ, ելանել յաշխարհ⁵⁷]էն հայրենի և յաշխարհէն կոպալաշտութեանն, նոյն արիւնակ և երանելի հայրս ըստ կոչման Աստուծոյ ելեալ լինէր ի խաւարէ կոպա-

54 ՄՄ 996 ՄՄ 943 չիք ՄՄ 2224 նախ

55 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զարժանի բարեբանութեան անուն (ՄՄ 943 ՄՄ 2224 անուան)

56 ՄՄ 6196-ում երկու տող է ջնջված, և վերականգնել ենք ըստ Ընդարձակ խմբագրութեան

57 ՄՄ 6196-ում տող է ջնջված, և վերականգնել ենք ըստ Ընդարձակ խմբագրութեան

պաշտութեան, յաշխարհին տարեալ յերկիրն աւետեաց, ուր աստուածպաշտութեանն ծագէր պայծառութիւն, ուր մեծապէս հնչէր ասանդ Քրիստոսի, ուր յայտնապէս փրկականն փարոզէր Աւետարան: Թուի, թէ ի վարժումն դաստիարակութեան տնարինական խորհրդոյն Քրիստոսի, որոց վերահասու լինէր ի դոյզն ժամանակի: Դարձեալ տնարինական իմն խորհրով կոչեցեալ լինէր դառնալ անդրէն, ուր հանդերձեալ էր կատարել զընթացսն և զհաւատսն պահել ըստ Պաղոսի, և լինել հայր և հովիւ ազգաց զանազան տանջանաւ: Զի «Ոչ կարէ փաղափ թափել, որ ի վերայ լերին կայցէ, և ոչ լուցանի նրագ և դնի ընդ գրուանա»⁵⁸:

Եւ արդ ոչ ինչ արգելու զմեզ յայտ առնել⁵⁹ զանուանակոչութիւն երանելոյն, զի ի կոչմանէ անտի ծանիցոյ՝ զփաղափարութիւնն⁶⁰ երկնային, թէ ո՞րպիսի ուղղութեամբ և արիական փառութեամբ⁶¹ զանմարմնոցն ցուցանէ մեզ արիւնակ⁶²:

Քրիզոստոմոս՝ հսկողն առաքինութեան⁶³, արիւնակն արդարութեան, Քրիստոսի արժանաւոր պսակաւորն⁶⁴, Քրիստոսի մեծ⁶⁵ խոստովանողն և նորին գործարանն գեղեցիկ, փահանայից գաղափարն և⁶⁶ հովուապետաց նկարագիրն, երկնային զարացն⁶⁷ փաղափակիցն, հոգւոյն սրբոյ երգարանն, մարտիրոսաց պարծանքն, առաքելոց լուսն, մարմնաւոր⁶⁸ հրեշտակն:

Քրիզոստոմոս, որ ի վերայ անշարժ վիմին Քրիստոսի գեղեցկապէս գոտս մտացն հաստատելով⁶⁹, փութայր⁷⁰ յերկինս բարձրանալ, զի անմիջոց անդա-

58 Մատթ. Ե 14-15. «Ո՛չ կարէ փաղափ թափել, որ ի վերայ լերին կայցէ: Եւ ո՛չ լուցանեն նրագ և դնեն ընդ գրուանա, այլ ի վերայ աշտանակի. և լո՛յս տայ ամենեցուն՝ որ ի տանն իցեն»:
ՄՄ 996 չիք երկար հատուած՝ Եւ զի՞նչ, ապաքէն լոնսցո՞ւմ յաղագս յասորիկ... նրագ և դնի ընդ գրուանա»

59 ՄՄ 996 զի՞նչ փիս արդ ոչ ինչ արգելու զմեզ յայտ առնել ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք ապաքէն լոնսցո՞ւմ յաղագս յասորիկ ... Եւ արդ ոչ ինչ արգելու զմեզ յայտ առնել (նախօրինակում էջ է ընկել^o)

60 ՄՄ 996 ՄՄ 943 զփաղափարութիւն նորա ՄՄ 2224 զվարդապետութիւն (ի լուս. ուղղված զփաղափականութիւն) նորա

61 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք և արիական փառութեամբ

62 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գորինակ

63 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 առաքինութեամբ

64 ՄՄ 996 պսակաւոր արժանաւորն

65 ՄՄ 2224 չիք

66 ՄՄ 2224 չիք

67 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գորաց

68 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ի մարմնի

69 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հաստատեալ

70 ՄՄ 2224 փութայ

նաւ տեսանիցէ զնա պայծառագոյն աչաւ, որ և տեսանէր ըստ Դաւթայ հանապագ⁷¹՝ «ընդ⁷² աջմէ զտէրն փառաց»⁷³, ամրանալի հասատով⁷⁴, որ ոչն շարժէր⁷⁵ ի բազմաբեր վշտացն հեղեղատէ երկդիմի բոնատրացն, դիւաց ասեմ և մարդկան:

Գրիգորիոս, որ ի մէջ աստուածային շնորհացն հպեալ մտանէր⁷⁶, որպէս զՄովսէս, ի լերինն⁷⁷, ուստի ոչ ձեռամբն⁷⁸, այլ յայտնութեամբ տեսլեամբ⁷⁹ հոգոյն մատամբ⁸⁰ զտախտակսն ընդունէր և զժողովուրդն սեպհական գործովք հրաշիցն արինադրէր, ի խաւարէ անհասատութեանն⁸¹ արտաքս հանէր⁸² և յերկիր ժառանգութեան⁸³՝ իբրև Յեսու Նաւեա ապրեցուցեալ⁸⁴ ածեալ յաջողակի⁸⁵:

Գրիգորիոս, որ զբարեպաշտութիւն աստուածսիրութեան առաջի բոնատր արբային և բազմամբոխ ժողովոյն⁸⁶ քարոզէր մեծաձայն աղաղակաւ⁸⁷, ոչ երբէք ամաչէր և ոչ զարհուրէր⁸⁸:

Գրիգորիոս, որ զվայելչութիւն աշխարհիս այսորիկ⁸⁹ և զվայելումն կենցաղոյս⁹⁰ կղկղանս համարէր և զերկրայինս թողլով զինուորութիւն⁹¹՝ զլաւագունիցն⁹² բռուն հարեալ Քրիստոսի հետևէր:

Գրիգորիոս, որ⁹³ մարգարէական շնորհին արժանացեալ, զհեռատրսն

71 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հանապագաւ

72 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զընդ

73 Հմմտ. Սաղմ. ԻԳ 10. «Ո՛վ է սա Թագաւոր փառաց, Տէր զօրութեանց», ճԹ 5. «Տէր ընդ աջմէ քումնէ»:

74 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ամրացեալ հասատովք ՄՄ 2224 ամրացեալ հասատով

75 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + երբէք

76 ՄՄ 996 մտանէր հպեալ

77 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ի լերինն Մովսէս

78 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ձեռամբ

79 ՄՄ 996 չէք

80 ՄՄ 943 մատամբք ՄՄ 2224 մատամբն

81 ՄՄ 996 անհասատութեան ՄՄ 943 ՄՄ 2224 անգիտութեան

82 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հանեալ

83 ՄՄ 2224 աւետեաց

84 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չէք Նաւեա ապրեցուցեալ

85 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 առաջնորդէր

86 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ժողովրդեանն

87 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 բարբառով

88 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զարհուրեալ զանգիտէր

89 ՄՄ 2224 չէք

90 ՄՄ 2224 սորա

91 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զինուորութիւնս

92 ՄՄ 2224 զերկնոյն

93 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չէք

իբրև ի մատոյ⁹⁴ տեսեալ⁹⁵, մարգարէական տեսչութեամբ⁹⁶ գուշակէր զհանդերձեալսն, նաև առաքելական աշտինանի⁹⁷ արժանացեալ մեծագոյն վիճակի, անթիւ բազմութեան⁹⁸ ազանց⁹⁹ ընծայէր Աստուծոյ: Ուստի աղբեր շնորհաց Հոգոյն Սրբոյն յայտնեցաւ¹⁰⁰:

Գրիգորիոս որ գկոչումն վերակացութեան ոչ ի մարդկանէ, այլ ի վերին խնամոց ի հոգոյն ազդեցութենէն¹⁰¹ ընկալեալ կոչեցաւ¹⁰²:

Գրիգորիոս, որ ի մրցումն ասպարիսին բաղձայր մեռանել վասն Քրիստոսի, յաղագս որոյ փերովբէիցն կցորդեալ գերեմարբեան արհնութիւնս մատուցանէ¹⁰³ Աստուծոյ:

Եւ զի՞ ևս երկայնեցից¹⁰⁴ զբանս¹⁰⁵, յորժամ գմտաւ ամեմ զանհանդուրժելի և զպէսպէս¹⁰⁶ տանջանս սրբոյն¹⁰⁷, դողումն և սարսափումն ունի զիս, եթէ զիս՝ ող մահկանացու բնութեամբ և եղծանելի մարմնով ժուժկալութիւն չարչարանացն¹⁰⁸ բերէր¹⁰⁹ ի մարմնի:

Տանջեցան մարգարէքն, այլ ի դոյզն ժամանակի: Սղոցեցաւ Եսայի, այլ ի միում վայրկենի, գլխատեցաւ Յովհաննէս, այլ ի քթել ական, փարկոծեցաւ Ստեփաննոս, այլ ի միում ատուր, խաչեցաւ Պետրոս, այլ արագ կատարմամբ, գլխատեցաւ Պատրոս, այլ ի նմին ժամու¹¹⁰: Չարչարեցան մարտիրոսն¹¹¹, ըստ իւրաքանչիւր ժամանակաց բերման¹¹² կատարեցան ի Քրիստոս:

Իսկ հոչակելի վկայս և հայրապետս անդր քան զմիտս և զխորհուրդս

94 ՄՄ 996 գմատատուր

95 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 տեսանէր

96 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ակամբ

97 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 աստինանի

98 ՄՄ 996 ՄՄ 2224 բազմութիւն ՄՄ 943 բազմութեամբ

99 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք

100 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք ուստի աղբեր շնորհաց Հոգոյն Սրբոյն յայտնեցաւ

101 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ազդեցութենէն ի խնամոց հոգոյն սրբոյ

102 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք

103 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 երեմարբեան արհնութիւն մատուցանէր

104 ՄՄ 943 երկայնեցից

105 ՄՄ 2224 արդ չիս զի՞ ևս երկայնեցից զբանս

106 ՄՄ 2224 պէսպէս չիս և զպէսպէս

107 ՄՄ 2224 + Գրիգորի

108 ՄՄ 996 չարչարանս ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զայնչափ (ՄՄ 2224 զանչափ) չարչարանս չիս ժուժկալութիւն չարչարանացն

109 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 երբեր

110 ՄՄ 996 միում ատուր ՄՄ 943 ՄՄ 2224 միում ժամու

111 ՄՄ 996 + և

112 ՄՄ 996 ՄՄ 943 բերման ժամանակաց ՄՄ 2224 չիք բերման ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + և

մարդկան¹¹³ վերամբառնայ¹¹⁴, որպես զի զամենայն տեսակս շարչարանաց յանձին իւրում իբրև յատար¹¹⁵ ուրոմ մարմին բերելով տանէր¹¹⁶ ֆաջութեամբ: Անգիտանայր ուրեմն իւրոյ բնութեանն, փութայր ելանել ի մարմնոյս և լինել ընդ Քրիստոսի:

Ո՛վ աստուածասէր անձինն, ո՛վ ֆաջ նահատակին, ո՛վ անփոխադրելի բարուցն¹¹⁷, ո՛վ ջերմեռանդն հաւատոյն և առ Քրիստոս կատարեալ սիրոյն: Նմա եղերոմ¹¹⁸ նմանողք, ո՛վ սիրելիք, ըստ Պաւղոսի, որ ասէ՝ «Նմանողք ինձ եղերոմ, որպէս և ես Քրիստոսի»¹¹⁹: Նմա հետևեցում ցանկութեամբ ըստ կարողութեան, անտես առնելով զկարծեցեալ պայծառութիւն¹²⁰, զհատանելի վայելմունս¹²¹, զառժամանակեայ¹²² զփառս, անեղծանելի փառացն փափագեցում, անթառամ պսակին, անվախնան ուրախութեանն, հրեշտակաց պարակցութեանն, Երրորդութեանն բնակցութեանն¹²³.

Գիտելով, զի ոչ ունի կենցաղոյս¹²⁴ բարութիւն, բայց միայն արտասուս, տառապանս, թշուառութիւնս, վիշտս, ցաւս, ախտաժեւտութիւնս, նեղութիւն, հիւանդութիւն, ծերութիւն, անձկութիւն¹²⁵, մեղս և մահ ի կատարածի¹²⁶:

Վասն այսորիկ¹²⁷ երանելի հայրն մեր¹²⁸ նուիրեալ¹²⁹ զինքն պատարագ Աստուծոյ, զհետ երթեալ շարչարանաց Քրիստոսի, զիտէ՞ր զի՝ «Ոչ են¹³⁰ արժանի շարչարանք ժամանակիս՝ հանդերձելոց փառացն»¹³¹:

Սակայն¹³² գիտեմ, սիրելիք, զի վհատիք մեծապէս: Զի այժմ ոչ գոյ ժամանակ վկայութեան, և զի ոչ երևին ընթացք նահատակութեան:

113 ՄՄ 996 չԻք

114 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ամբառնա վերագոյն

115 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 յատարի

116 ՄՄ 6196 տանջէր

117 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 վարուցն

118 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 եղիցում

119 ՄՄ 2224 չԻք որ ասէ... Քրիստոսի | Ա. Կոր. ԺԱ. 1:

120 ՄՄ 996 զպայծառութիւն կարծեցեալ

121 ՄՄ 996 վայելումն ըս ՄՄ 943 զվայելմունս

122 ՄՄ 6196 զառժամանակա

123 ՄՄ 996 բնակութեան ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չԻք Երրորդութեանն բնակցութեանն

124 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կենցաղս այս

125 ՄՄ 996 չԻք նեղութիւն, հիւանդութիւն, ծերութիւն, անձկութիւն

126 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կատարածին

127 ՄՄ 996 այնորիկ

128 ՄՄ 6196 հացին ԳԻս հայրն մեր

129 ՄՄ 996 նուիրել

130 ՄՄ 996 էր

131 Հոռմ. Ը 18:

132 ՄՄ 2224 այլ զի

¹³³Արհամարհեաց նա զկեանս, արհամարհեցէ՛ք և¹³⁴ դուք գոնէ¹³⁵ զխրախոսքինս: Մատնեաց նա զանձն հրոյ, շիջուցէ՛ք և դուք¹³⁶ յանձանց ձերոց զհուր ցանկութեան¹³⁷: Եհեղ նա զարիւն, արկէ՛ք և¹³⁸ դուք զաւելորդս գոյիցն¹³⁹ աղֆատաց: Կոխեաց նա զկայծակունս հրոյ, փարատեցէ՛ք դուք¹⁴⁰ ի ձէնջ զսրամտութիւն բարկութեան¹⁴¹: Համբերեաց նա խորխորատին նեղութեան¹⁴² ի մէջ զագրալի գագանացն, համբերեցէ՛ք և դուք փորձանաց աշխարհիս առանց կարմտութեան: «Մի՛ լճանիր ի խրատու Տեառն»¹⁴³, ասէ Սողոմոն¹⁴⁴: Եւ Դաւիթ ասէ. «Երանի մարդոյ, զոր խրատես դու, Տէր, և յարինաց բոց ուսուցանես դու նմա, ցածուցանես դու նմա զատուրս շարութեան, մինչև փորեցի խորխորատ մեղաւորի: Ոչ մերժէ Տէր զժողովուրդ իւր և զժառանգութիւն իւր ոչ առնէ անտես: Մինչև դարձցին¹⁴⁵ իրատոմբ յարդարութիւն¹⁴⁶, ընկալցին զնա ամենեւեան, ոյք¹⁴⁷ ուղիղ են սրտիւք»¹⁴⁸: Յիշեցէ՛ք և զառաքելական բանն, որ ասէ. «Երանի որ համբերէ¹⁴⁹ փորձանաց, զի թէ ընտիր ևս գտցի¹⁵⁰, առցէ զպսակն կենաց ի Տեառնէ»¹⁵¹:

Յիշեցէ՛ք և զհամբերութիւնն վկային ի խոր վիրապի անդ, ո՛րքան դառնութեամբ և նեղութեամբ լցեալ¹⁵² էր: Սակայն որովհետև զգուր խոր վիրապին յիշեցաք¹⁵³, զբաղեսցուք սակաւ ինչ, եթէ հաճոյ թուեսցի, և քննեսցուք,

133 ՄՄ 2224 + սակայն

134 ՄՄ 6196 ՄՄ 2224 չէք

135 ՄՄ 2224 չէք

136 ՄՄ 6196 դու փխ և դուք

137 ՄՄ 996 զհուր ցանկութեան յանձանց

138 ՄՄ 6196 ՄՄ 2224 չէք

139 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գոյից ձերոց

140 ՄՄ 943 չէք

141 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 և զբարկութիւն

142 ՄՄ 6196 չէք

143 Առակ Գ 11:

144 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + և մի վիատիցիս յանդիմանեալ ի նմանէ

145 ՄՄ 996 դարձին

146 ՄՄ 996 յարդարութեան

147 ՄՄ 943 չէք զատուրս շարութեան ... ամենեւեան ոյք

148 ՄՄ 2224 չէք ցածուցանես... դու նմա | Սաղմ. Գ 12-15

149 ՄՄ 6196 [համբերի]ցի ՄՄ 943 համբերիցէ

150 ՄՄ 996 գտցէ ՄՄ 943 գտանիցի ՄՄ 2224 գտանիցէ

151 ՄՄ 996 ՄՄ 943 Քրիստոսէ աստուծոյ | Յակ. Ա. 12 «Երանեալ է այր որ համբերիցէ փորձանաց. զի թէ ընտիր ևս գտանիցի, առցէ զպսակն կենաց, զոր խոստացաւ սիրելեաց իւրոց Տէր»

152 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 լի

153 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 յիշեցաք զգուր խոր վիրապին

երբ որպիսի էին կեանք սրբոյն ի մէջ այնչափ մահաբեր գազանացն բնակութեան¹⁵⁴, որպիսի վարք և զինչ գործի¹⁵⁵: Երթիցոյ մտամ և հպեսցոյ առ երանելին¹⁵⁶, թերևս կարացոյ շահել ինչ անտի և իմանալ փոքր ի շատէ զնշմարիտ ժուժկալութիւնն, զանմարմնական վարսն, զանտանելի առաքինութիւնն¹⁵⁷, զանդադար աղաթսն¹⁵⁸, զանհանգիստ աքնութիւնն, զանվախնան հսկումնն, զանտանելի համբերութիւնն, զանխախտելի հաւատն¹⁵⁹, զանհատանելի յոյսն¹⁶⁰, զանախտ¹⁶¹ մաղթանսն, զարտասուալի պաղատանսն¹⁶², զանսուաղ կեանսն¹⁶³:

Քանզի անմարմնական էր ֆաղափալարութիւն արդարոյն¹⁶⁴, անվաստակելի¹⁶⁵ սեղանն, առանց երկոց¹⁶⁶ կերակուրն, սակայն յոյժ ախորժական թուէր անապատական լոութեանն, զի առաւել փափագէր հանդարտութեան պարապմանց¹⁶⁷, ահաասիկ՝ «Հեռացեալ¹⁶⁸ դադարեմ¹⁶⁹ յանապատի, ակն ունիմ Աստուծոյ փրկել զիս ի կարնմտութենէ¹⁷⁰, զայրանալոյ, ի մրկեալ ի նեղսրտութենէ¹⁷¹»¹⁷²:

Տրամէր, զի թերևս ոչ արդարապէս, զի ոչ կատարեցաւ, շարչարանամ

154 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 այնքան գազանաց մահաբերաց

155 ՄՄ 996 չիք որպիսի վարք և զինչ գործի

156 ՄՄ 996 յերանելին ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զերանելին

157 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զանհպելի առաքինութիւնն (ՄՄ 2224 գառաքինութիւնն)

158 ՄՄ 996 ՄՄ 943 զաղաթսն անձանձրանալի ՄՄ 2224 անձանձրանալի զաղօթսն

159 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զմշտնջենաւոր համբերութիւնն, զհաւատն հիմնացեալ չիս զանտանելի համբերութիւնն, զանխախտելի հաւատն

160 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զյոյսն բաղձանամ լցեալ չիս զանհատանելի յոյսն

161 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զանախտապէս

162 ՄՄ 2224 չիք զարտասուալի պաղատանսն

163 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զկեանսն աննաշակս

164 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զանմարմնականացն (ՄՄ 943 ՄՄ 2224 անմարմնականս) յանձին կրեալ ֆաղափալարութիւնս չիս ֆանզի... արդարոյն

165 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + գործեալ

166 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 արտաբոյ կերակրոյ

167 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 վասն այնորիկ ըղձալի է (ՄՄ 943 ՄՄ 2224 էր) նմա լոութիւնն վասն անապատի բնակցութեանն պարապմանց հանդարտութեանն փափագելով չիս սակայն յոյժ... պարապմանց

168 ՄՄ 2224 ըստ Դաթի չիս ահաասիկ հեռացեալ

169 ՄՄ 996 + ահաասիկ

170 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 փրկել զիս ի կարնմտութենէ ակն ունիմ աստուծոյ չիս ակն ունիմ աստուծոյ փրկել զիս ի կարնմտութենէ

171 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 և ի զայրացեալ մրկէ նեղսրտութեանն չիս զայրանալոյ ի մրկեալ ի նեղսրտութենէ

172 Սաղմ. ԿԳ 8-9. «Հեռացեալ դադարէի յանապատի: Ակն ունիմ Աստուծոյ որ փրկէր զիս ի կարնմտութենէ, ի զայրանալոյ և ի մրկեալ նեղսրտութենէ»:

յասպարիսին¹⁷³: Բայց սակայն¹⁷⁴ ամենայն կեանք նորա ընթացք էին վկայութեան¹⁷⁵, հանապազար պատերազմ ընդ իշխանութեանց և ընդ պետութեանց և ընդ աշխարհակալ¹⁷⁶ խաւարիս այսորիկ¹⁷⁷, որպէս զի աշխարհի ի խաչ ելեալ էր նմա, և նա աշխարհի¹⁷⁸ ըստ Պաղոսի, ի ջանս և ի վաստակս, ի աքնութիւնս, բազում անգամ ի ցուրտ և ի մերկութիւն, թո՛ղ զայլ նեղութիւնսն¹⁷⁹:

Եւ ո՞վ է բաւական զգնութիւն երանելոյ առնն պատմողական¹⁸⁰ բանիս ի կիր արկանել կամ զճնարտութիւն գործոյն արիւնակ ցուցանել¹⁸¹, յայնչափ ժամանակս ի վիհ¹⁸² խորխորատին այնպիսոյ բնակիլ ընդ իժից և ընդ քարքից գազանաց. ո՛չ խաւսակից ոք մերձ, ո՛չ ցաւակից, ո՛չ աւգնական, ո՛չ բան, ո՛չ բարեկամ, ո՛չ սփոփիչ, ո՛չ սպասաւոր¹⁸³, այլ իբրև¹⁸⁴ կենդանւոյն¹⁸⁵ եղեալ

173 ՄՄ 996 ՄՄ 943 և զի ոչ արդարապէս կատարեցաւ, սորին աղագաւ տրամէր *փ/ս* Տրամէր, զի թերևս ոչ արդարապէս, զի ոչ կատարեցաւ, շարչարանամ յասպարիսին

174 ՄՄ 996 ՄՄ 943 զի եթէ *փ/ս* բայց սակայն

175 ՄՄ 996 ՄՄ 943 վկայութեան էին ընթացք ՄՄ 2224 *չ/ք* Տրամէր, զի թերևս ոչ... ընթացք էին վկայութեան

176 ՄՄ 996 ՄՄ 943 և որպիսիս մշտնջենաւոր պատերազմ առ իշխանութիւնս, հանապազ խորվութիւնս (ՄՄ 943 *չ/ք* հանապազ խորվութիւնս) առ պետութիւնս ՄՄ 2224 և որպիսի մշտնջենաւոր պատերազմ որ առ իւրայինսն *փ/ս* հանապազաւ... և ընդ աշխարհակալ

177 ՄՄ 2224 *չ/ք* խաւարիս այսորիկ

178 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 խաչեալ նմա աշխարհի *փ/ս* որպէս զի աշխարհի ի խաչ ելեալ էր նմա, և նա աշխարհի | հմմտ. Գաղ. 2 14. «Ինձ աշխարհի ի խաչ ելեալ է»:

179 ՄՄ 996 ՄՄ 943 և զինքն մեռեալ, վասն որ ի նմայ են խաբկանք *փ/ս* ի ջանս և ի վաստակս... զայլ նեղութիւնսն

180 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 բաւական են զերանեալ նահատակին առադրեալ (ՄՄ 943 բաւականանայ ՄՄ 2224 բաւականացի զերանելոյն առ ի գրել) ճգնութիւնս պատմողարէն *փ/ս* է բաւական զգնութիւն երանելոյ առնն պատմողական

181 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զճնարտութիւն ընթացիցն (ՄՄ 943 ՄՄ 2224 բանիցն) յայտնեալ տարացուցաւ *փ/ս* ի կիր արկանել կամ զճնարտութիւն գործոյն արիւնակ ցուցանել

182 ՄՄ 996 ՄՄ 943 յայնչան ՄՄ 2224 *փ/ս* յայնչափ ժամանակս ի վիհ

183 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կատարելով երկայն ժամանակս ի բնաւից մարդկան կենակցութեանց տարամերժել յաւգնականաց և ի խաւսից ի մխիթարողաց ի բարեկամաց և ի սփոփիչ սպասաւորաց, ընդ իժից շարագունից և ընդ (ՄՄ 2224 առ) քարքից բնակելով *փ/ս* այնպիսոյ բնակիլ ընդ իժից և ընդ քարքից գազանաց, ո՛չ խաւսակից ոք մերձ, ո՛չ ցաւակից, ո՛չ աւգնական, ո՛չ բան, ո՛չ բարեկամ, ո՛չ սփոփիչ, ո՛չ սպասաւոր

184 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զի զարէն *փ/ս* այլ իբրև

185 ՄՄ 2224 մեռելոյ

ի գերեզման¹⁸⁶, այնպես զժամանակ կենաց իւրոց երկայնմտութեամբ ժուժկալեալ¹⁸⁷, անյա՛րկ¹⁸⁸, անձածկո՛յթ¹⁸⁹, անմարմնապէս համբերէր տապոյ տունջեան և սառնամանեաց գիշերոյ¹⁹⁰:

Սակայն աստուածախրատ էր այրն ամենիմաստ շնորհաւ գիտութեամբ լցեալ¹⁹¹, մտաց աշաւ պայծառ, հոգովն մաքրեալ, յաշխարհի սիրոյ հեռացեալ, զհանդերձեալ հաւիտեանն նկատէր, զյապագայսն առաջի աչաց տեսանէր¹⁹², զաւրանայր տէրունական հրամանան. «Յաշխարհի նեղութիւն ունիցիք, այլ քաջալերեցարուք, զի ես յաղթեցի աշխարհի»¹⁹³:

Յիշէր ուրեմն և զպատուէրն Պաւղոսի. «Մի՛ ձանձրանալ ի նեղութիւնս»¹⁹⁴, զի «թէպէտ և արտաքին մարդս մեր ապականի, այլ ներքինն նորոգի աւր ըստ աւրէ: Զի առժմայն յաճախութիւնն նեղութեանս մերոյ զյաւիտենական առաւելութիւն զմեծութիւն փառացն գործէ ի մեզ: Քանզի ոչ գիտեմք զերեւելիսս, այլ զաներևոյթսն, զի երևելիքս առ ժամանակ մի են»¹⁹⁵: Սաղմոսէր և ընդ Դաւթի. «Համբերելով համբերի Տեառն, նայեցաւ առ իս և լուաւ աղաւթից իմոց: Եհան զիս ի գբոյ տառապանաց, ի կաւոյ և ի տղմոյ»¹⁹⁶, «Բարձր առնեմ զքեզ, տէր, զի ընկալար զիս, և ոչ ուրախ արարեր զթշնամին իմ յիս»¹⁹⁷. «Ողորմեա ինձ, զի ի քեզ յուսացաւ անձն իմ: Ի հովանի թևոց քոզ յուսացայց»¹⁹⁸, դարձեալ՝ «Խաւսե-

186 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ի գերեզմանի փակելով նստէր *փիս* եղեալ ի գերեզման

187 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 այսպիսեաւ ժուժկալութեամբ, երկայնէր զհամբերութեանն զհանդէս *փիս* այնպէս զժամանակ կենաց իւրոց երկայնմտութեամբ ժուժկալեալ

188 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + քերևս

189 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + զի

190 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կրէր տապոյ և սառնամանեաց *փիս* համբերէր տապոյ տունջեան և սառնամանեաց գիշերոյ

191 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 խրատեալ ամենիմաստն ամենախնամ տեսչութեամբն աստուծոյ, լցեալ գիտութեանն շնորհաւ *փիս* Սակայն աստուածախրատ էր այրն ամենիմաստ շնորհաւ գիտութեամբ լցեալ

192 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 աչաց (ՄՄ 943 ՄՄ 2224 աշաւ) մտացն բացանճանչ (ՄՄ 2224 բոցանճանճ) պայծառացեալ. անյագապէս սիրեաց զտոտոյն անձախելի սիրոյն հուր *փիս* մտաց աշաւ պայծառ, հոգովն մաքրեալ, յաշխարհի սիրոյ հեռացեալ, զհանդերձեալ հաւիտեանն նկատէր, զյապագայսն առաջի աչաց տեսանէր / ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 *այսուհետ շունեն համապատասխան բնագիր՝ մինչև Գրիգորիոս Երոբոզութեանն զաւրալիզն...: Շեղ տառատեսակով բնագիրը ՄՄ 6196 ձեռագրից է:*

193 Մատթ. ԺԶ 33:

194 Եփես. Գ 13. «Մի՛ ձանձրանալ ի նեղութեանս»:

195 Բ Կորնթ. Գ 16-18:

196 Սաղմ. ԼԹ 2-3. «Համբերելով համբերի Տեառն և նայեցաւ առ իս, և լուաւ աղաւթից իմոց: Էհան զիս ի գբոյ տառապանաց, ի կաւոյ և ի տղմոյ»:

197 Սաղմ. ԻԹ 1:

198 Սաղմ. ԾԶ 2:

ցաւ լեզուաւ իմով և ասացի. Յոյց ինձ զկատարած իմ և զթիւ աւուրց իմոց քանիան է»¹⁹⁹, «զի [որպէս փափա]գէ եղջերու յաղբերս ջուրց, այնպէս փափագի անձն իմ առ քեզ, աստուած: Ծարաւի անձն իմ առ քեզ, աստուած»²⁰⁰, «Զի խանդակաթ սիրով եմ ես»²⁰¹. «Յո՛յց ինձ, ասէ, զերեսս քո, լսելի արա ինձ զձայն քո, զի ձայն քո քաղցր է, և տեսութիւն քո գեղեցիկ»²⁰², «Եկ զկնի քո անձն իմ, զիս ընկալաւ աջ քո»²⁰³: Ըշմարտապէս զհետ Քրիստոսի ընթանայր հոգւով և մտաւք և խորհրդով. «Զհետ քո ի հոտ իւզոց քոց ընթացայց»²⁰⁴:

Բարբառէր հանապազաւր, սակայն «Մինչև յալևորել և ի ծերանալ իմ մի թողոր զիս»²⁰⁵: Եւ այսպիսի պաղատանաւք աղաւթէր երանելի հայրն ի գուբ վիրապին զցայգ և զցերեկ, մինչև հայեցեալ Աստուած ի խոնարհութիւն ծառային իւրոյ, այն, որ կամի զամենայն մարդիկ, զի կեցցեն և ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն: Եւ այցելութեամբն փրկեաց զստեղծուածս ձեռաց իւրոց ի խաւարէ անհաւատութեանն ապրեցոյց ի ձեռն հռչակելի վկային որդիս լուսոյն գործեաց:

Նախ առաջին պատուհասեալ զբռնաւոր արքայն հանդերձ զարաւքն զազրալի հարուածովք: Փոփոխեալ լինէր կերպարան արքային ի կերպ խոզի, որպէս արքայն Ասորեստանի ի ձեռն Գանիելի: Երևէր նա տեսլեամբ դժնդակ և ողորմելի, ժպիրհ, մոլի, դիւական, փրփրալի, շրջելով յանտառի իբրև զկինջ վայրենի: Ի պատուի էր և ոչ իմացաւ, հաւասարեաց անասնոց անբանից՝ ո՛չ աւրինակաւ, այլ արդեամբք, ո՛չ առասպելաւ, այլ ճշմարտութեամբ: Այնպիսի պատուհասէ Աստուած զայնպիսին, որ հակառակ ինքեան յանդգնին, այնպիսի հարուածովք խայտառակէ զանհնազանդան պատուիրանի նորա:

Այժմ ո՛ւր բարձրայաւնն արքունական, ո՛ւր հպարտութիւն, ո՛ւր խրախալի ամբարհաւաճութիւնն, ո՛ւր բարձրագահ աթոռն, ո՛ւր թագն արքայական, ո՛ւր ոսկեհոռն բազմական, ո՛ւր սքանչելի զարրութիւնն, ո՛ւր անյաղթելի քաջութիւնն, ո՛ւր զարավարքն հզարք, ո՛ւր պետքն, ո՛ւր իշխանք, ո՛ւր փաղաքուշք, ո՛ւր դատողական ատեանն, ո՛ւր դահիճքն, ո՛ւր շարահնար մեքենայքն. ո՛ւր են և դիքն ձեր, յոր յուսացեալ էիք. արդ յարիցեն, աւգնեսցեն ձեզ:

Զիա՛րդ ոչ լուայք մարգարէին, ասելով իբր ի դիմաց Աստուծոյ. «Ծաներուք

199 Սաղմ. ԼԸ 5:

200 Սաղմ ԽԱ. 2-3:

201 Երգ Բ 5. «զի խանդակաթ եմ ես սիրով»:

202 Երգ Բ 14. «Երեսեցո՛ ինձ գերեսս քո եւ լսելի արա ինձ զբարբառ քո, զի բարբառ քո քաղցր է, եւ տեսիլ քո գեղեցիկ»:

203 Սաղմ ԿԲ 9:

204 Երգ Ա 3. «զհետ հոտոյ իւզոց ընթացոմ մեմ»:

205 Սաղմ Հ 18:

և տեսէք, զի ես եմ Աստուած, ես սպանանեմ և կեցուցանեմ»²⁰⁶: Ոչ խրատեցայք ի բանիցն, ընկալարուք այժմ զպատուհասգ ի ձեռն հարուածոցն:

Զի՞նչ առաւել լինէին արքային Ասորեստանի ի ձեռն Դանիէլի: Ո՛չ ապաքէն պատուիրէր նմա մարգարէն զամենայն և նախագուշակէր զհանդերձեալսն: Սակայն «սրտամտութիւն նորա ըստ նմանութեան աւծի, զի մի լուիցէ զձայն թովչի ճարտարի»²⁰⁷: Նմանապէս և յայսմ վայրի հանդիպեցաւ ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, մինչև «անարգ եղեն նոքա, որպէս զշուր, զի հեղու, ի լարել աղեղան նորա տկարացան, որպէս մոմ, զի հալի, և սպառեսցին: Անկաւ հուր, և ոչ տեսին զարև, մինչչեւ ի միտ առեալ էր զփուշս իւրեանց. որպէս դժնիկ բարկութեամբ կենդանոյն կիզցէ զնոսա»²⁰⁸: Վասն որոյ ուրախ լինէր արդարն ի տեսանելն զհատուցմանն:

Այնուհետև զղջացեալ խնդրէին զՏէրն, յորժամ սպանանէր զնոսա, յայնժամ դառնային և առաւաւտ առնէին առ Աստուած, աստուածասաստ իմանային զհարուածան, անբժշկելի զպատուհասն, անյուսալի՛ զախտն, որովհետև ընկղմեալ տարակուսէին ի խորս կործանմանն:

Յայնժամ յիշեցին զԱստուած և զքաջ նահատակ նորա զսուրբն զԳրիգորիոս: Զո՞ր արդեւք: Թուի՛ թէ զբանդաւորն, զաղքատն, զանազգին, զանյարկն, զկապանաւորն, զտկարն, զբազմավիշտն, զբազմամեա թաղեալն, զմահապարտն: Զնա խնդրէին հաւատով զկնի հարուածոցն, ի ձեռն նորա յուսային բժշկել յախտէն, որ և ի խնդիր ելանէին սուրբ վկային յայնպիսի անհանդուրժելի խորխորատ վիրապին, յանակնունելի էր իրքն, անյուսալի զարմանքն, սակայն Աստուծոյ ամենայն [կարելի է]: Որ զՅունան ի փոր կիտին պահեաց անարատ, և զՊաւղոս ի խորոցն անդնդոց, նա և զքաջ նահատակն Գրիգորիոս պահեաց կենդանի:

Եւ յերթալ խնդրողացն առ նա, յայտնէր նմա Տէր զհանդերձեալսն, ոչ ի մրրկէ և յամպոյ երևէր, այլ յանդիման տեսանէր, քանզի ընդ նմա էր հանապազ և ոչ երբէք մեկնէր առ ի նմանէ, ըստ իւրումն բանի, թէ՛ «Որ սիրեն զիս, զբանն իմ պահեսցեն, և ես և Հայր ի եկեցցուք և աւթեվանս առ նմա արասցուք»²⁰⁹, և եթէ՛ «Յ՞ո հանգեայց, եթէ ոչ ի հեզս և ի խոնարհս»²¹⁰: Նա բարեգութն աստուած

²⁰⁶ Բ Օրին. ԼԲ 39. «Տեսէք, տեսէք, զի ես եմ, և չիք ա՛յլ ոք բաց լինէն, ես սպանանեմ և ես կեցուցանեմ, հարկանեմ և բժշկեմ»:

²⁰⁷ Սաղմ. Ծէ 5-6. «Մտամտութիւն նոցա ըստ նմանութեան օձին, որպէս իժի՛ և ֆարբի զի խցեալ է զականջս իւր: Զի մի՛ լուիցէ նա զձայն թովչի հարտարի»:

²⁰⁸ Սաղմ. ԾՁ 8-10. «Անարգ եղիցին նոքա, որպէս ջուր, զի հեղանի, ի լարել աղեղան նոքա տկարացին, որպէս մոմ, զի հալի, եւ սպառեսցին: Անկաւ հուր եւ ոչ տեսին զարև, մինչչեւ ի միտ առեալ էր զփուշս իւրեանց. որպէս դժնիկ բարկութեամբ կենդանայն կիզցէ զնոսա»:

²⁰⁹ Յովն. ԺԳ 23:

²¹⁰ Եւ. ԿՁ 2. «Եւ ես յո՞ հայեցայց, եթէ ոչ ի հեզս եւ ի խոնարհս, եւ ո՞ր դողան ի բանից իմոց»:

երևէր նահատակին ասելով. «Արի՛ որ ննջես և կանգնէ գքեզ Քրիստոս»²¹¹: Արի՛, քաջ նահատակդ իմ, որ զհակառակորդ բանսարկուն մեծաւ ժուժկալութեամբ ընկճեալ կործանեցեր: Արի՛, որ յասպարիսի ընթացիցն արիաբար նահատակեցար: Արի՛, որ զսկզբնաշարն Բելիար զգետնեալ ընդ ոտիւքդ կոխեցեր: Արի՛, հաստատութիւնդ եկեղեցւոյ և պարծանքդ տիեզերաց: Արի՛, ուսուցիչդ ուղղափառաց և գեղեցկութիւնդ աշխարհի: Արի՛, քարոզդ հաւատոյ և առաջնորդ երկնից արքայութեանն: Արի՛ և զաւրացիր, արի՛ և պնդեա զմէջ քո, արի՛, զաւրաւոր ըմպիչ, որ ոչ ընկղմեցար բազմաբեր թշուառականաւքդ: Զարթի՛ր և արածեա՛, զի ահա նորոգեսցի որպէս զարծուոյ մանկու[թիւն քո]²¹²: Արի՛ և քարոզեա զԱւել]տարանն իմ, յաղագս որոյ բազում տանջանաց կրից համբերեցեր: Արի՛, զի արարից գքեզ յազգ մեծ, որպէս կանխաւն զԱբրահամ: Արի՛ և ընկալ զպտուղ վաստակոցն քոց:

Վասն այսորիկ յերկարեցի զվիշտս քո, զի հայր ազգաց բազմաց արարից գքեզ, զի բազմասցին զաւակք քո իբրև զաստեղս երկնից²¹³: Մի՛ համարիս այլազգ ընդ քեզ արարեալ յայտնութիւն, զի արդար երևեսցիս, զի երևելի հրեշտակաց և մարդկան լինիցիս: Գոյր հնար պսակել գքեզ յընթացս և կատարել յասպարիսին, սակայն վտանգ բազմաց լինէր իրքն: Յաղագս այնորիկ երկայնամտեցի նեղութեանցն քոց, զի բարձրագոյն փառաց արժանացուցից գքեզ, զի յառաւելութեան պատիւ և յաշտիճան բարձրացուցից գքեզ:

Ընկալար զպսակն նահատակութեան, ընկալ և զաթոռ քահանայապետութեան: Բարձրացար կառաւք առաքինութեամբ ընդ Եղիայի, ընկալ և զշնորհս նախատեսութեան նորա: Ճգնեցար ընդ Յովհաննու յանապատի, գոչեա՛ և դու զձայն բարբառոյ յանապատի: Մաշեցար ի բանդն կապանաւք ընդ Պաւղոսի, ընկա՛լ զաշտիճան առաքելական ընդ Պետրոսի: Առ նա զփականս արքայութեանն յերկնից, ա՛ռ դու զիշխանութիւն կապել և արձակել ի յերկինս և ի յերկրի: Նոքա յերկոտասն մասն բարժանեցին զտիեզերս, դու միայն ընդ համասփիւռս աշխարհ քարոզես զաւետարանն, և արեգակն արդարութեան²¹⁴ կոչեսցիս ընդ տիեզերս:

Յայնժամ վազէր կաղն իբրև զեղջերու, և պարզ լինէր լեզու ծանրախաւսից²¹⁵: Ելեալ սուրբն երթայր ի կոչումն տէրունական, ոչ յամէր, ոչ յապաղէր, ոչ յերկուանայր, այլ վաղվաղակի ընթա[նա]յր արիաբար: Գիտէր զզարուութիւն կոչողին զհանդերձեալսն, հաւատայր Աստուծոյ և համարէր նմա յարդարութիւն,

²¹¹ Եփես. Ե 14. «Արի՛ որ ննջեսդ և կանգնեսց ի մեռելոց, և լուսատու լիցի զքեզ Քրիստոս»:

²¹² Մաղմ. ՃԲ 5. «նորոգեսցի որպէս զարծուոյ մանկութիւն քո»:

²¹³ Բ Եզր Թ 23. «Եւ գորդիս նոցա բազմացուցեր իբրև զաստեղս երկնից»:

²¹⁴ Հմմտ. Մաղափ. Գ 2. «ձագեսցէ ձեզ երկիւղածաց անուան իմոյ արեգակն արդարութեան»:

²¹⁵ Ես. ԼԵ 6. «Վազեսցէ կաղն իբրև զեղջերու, և պարզ լիցի լեզու ծանրախաւսաց»:

ընթանայր, քայլէր քաջաբար, կաքաւէր խորհրդաբար, զուարճանայր խնդու-
թեամբ, ցնծայր ուրախութեամբ, հրճուէր հոգեպէս, արծարծէր մանկապէս,
սաղմոսէր երգով. «Այսար է զոր արար Տէր, եկայք ցնծասցուք և ուրախասցուք
ի սմա»²¹⁶:

Եւ յերթալ նորա հանդիպէր բռնաւորն, որ երբեմն թագաւոր, այժմ խոզ ան-
տառի՝ գարշելի տեսլեամբ, զագրալի կերպարանաւք, կատաղի մոլութեամբ,
փրփրելով և զանձն իւր ցտելով, առ ոտս սրբոյն անկանէր, շուրջ փարէր, աղեր-
սէր զողորմութիւնն կերպարանեցուցանէր զհայցուածն: Յայնժամ քաջ նահա-
տակն Քրիստոսի անկեալ ի վերայ երեսաց իւրոց, երկիր պագանէր տեառն Աս-
տուծոյ, աղբերս արտասուաց հեղեալ յաշացն, մինչև թացեալ լինէր երկիրն:

Գոհանայր զՏեառնէ և ասէր. ««Ըստ բազում ցաւոց սրտի իմոյ մխիթարու-
թիւն քո ուրախ առնէ զանձն իմ»²¹⁷: «Բարձր առնեմ զքեզ, Աստուած իմ և թա-
գաւոր իմ, և արհնեմ զանուն քո յաւիտեանս»²¹⁸: «Մեծ ես դու, տէր, և արհնեալ
ես յոյժ, և մեծութեան քո ոչ գոյ չափ»²¹⁹: «Ո՛վ խաւսեսցի զաւրութիւնս քո, լսելի
արասցէ զամենայն արհնութիւնս քո»²²⁰, որ «Դարձուցեր զվէմն ի վտակս ջուրց
և զապառաժն յաղբերակունս»²²¹: Զի ահա անբեկանելի կարծրութիւն սրտից ժո-
ղովրդեանս այսորիկ նմանապէս մոմի կակղացեալ խնդրեն զքեզ, «ի սանձս և ի
դանդանաւանդս ճմլեսցես զկզակս նոցա»²²²: Կարող ես դու, տէր, ի քարանցս
յայսցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու:

Գոհանամ զքէն, տէր մարդասէր, զի երկայնամիտ ես ի վերայ յանցանաց
մարդկան: Վասն որոյ աղաչեմ զանբաւ մարդասիրութիւնդ քո, տէր Յիսուս
Քրիստոս, Որդիդ միածին, և բանդ մշտնջենաւորի Հաւր, որ զամենայն արարածս
յոնչէ ածէր յեղելութիւն, որ բարձրացար ի խաչին և կապեցեր զհզարն, և կա-
պելոցս մեզ [ազ]ատութիւն յաւիտեանական շնորհեցեր: Դու զթաժ և ողորմած
տէր, առաքեա՛ զաւզնութիւն բազկի քո, և ազատեա՛ զժողովուրդս քո ի ծառա-
յութենէ բանսարկուին, ցո՛յց սոցա յայտնապէս, թէ դու ես Աստուած կենդանի,
հզար, մշտնջենաւոր, և թագաւոր միայն անմահ, անվախճան յաւիտեանս յաւի-
տենից: Բժշկեա՛ զսոսա ի բարկանալի հարուածոցս այսոցիկ, զի ծանիցեն զքեզ,
թէ դու ես Աստուած յերկիրնս և յերկրի: Նայեա՛ց ի խոնարհութիւն ծառայի քո և
շնորհեա ինձ բան իմաստութեան, որպէս զի քոով զաւրութեամբդ կարացից
մեկնել զսոսա ի մոլորական խ[ա]բէութենէ դիւաց, և մատուցանել քեզ տեառն

²¹⁶ Սաղմ. ճԺԷ 24. «Այսօր է զոր արար Տէր, եկա՛յք ցնծասցուք եւ ուրախ եղիցուք ՚ի սմա»:

²¹⁷ Սաղմ. ՂԳ 17. «Ըստ բազում ցաւոց սրտի իմոյ, մխիթարութիւն քո ուրախ առնէր զանձն իմ»:

²¹⁸ Սաղմ. ճԽԳ 1:

²¹⁹ Սաղմ. ճԽԳ 3. «Մեծ մեզ է տէր և արհնեալ է յոյժ, և մեծութեան նորա ոչ գոյ չափ»:

²²⁰ Սաղմ. ճԵ 2. «Ո՛վ խաւսեսցի զգօրութիւնս տեառն»:

²²¹ Սաղմ. ճԺԳ 8. «Ո՛ր դարձոյց զվէմն ի վտակս ջուրց, եւ զապառաժս ի յաղբերակունս»:

²²² Սաղմ. ԼԱ 9:

Աստուծոյ, որ ոչ կամիրս զմահ մեղաւորի: Մի՛ մատներ գազա[նաց] զանձն, որ խոստովան լինի ն[ա] քեզ: Աստուած զաւրութեանցդ, ա[յլ] հայեա՛յց յերկնից, տե՛ս և ա՛յց ա[րա]»:

Նայեցեալ Տէր յաղաչանս ծառային իւրոյ սրբոյն Գրիգորի, բա[ռ]նայր վաղ-վաղակի զպատո[ւ]հաս հարուածոցն: Միանգամայն կնքելով զթագաւորն սուրբն Աստուծոյ նշանաւ խաչիւ յանուն սուրբ Երրորդութեանն: Նոյ[ն] ժամայն թաւթափէր զպատո[ւ]հասական զգեստն իբրև զխոր[ի]ս աւձի: Եւ երևէր նոցա առա[ջին] կերպարանաւքն:

Ո՛վ մեծագոյն իրացն, ո՛վ ա[ն]տանելի հրաշիցն, ո՛վ խաւ[սե]սցի զգաւ-րութիւնս տեառն, կա[մ] ի թիւ արկանէ զգաւրութիւ[ն] սքանչելեաց նորա: Ո՛վ ոք [ե]տես կամ ո՛վ լուաւ այսպիս[ի] մեծագոյն հարուածք ի միում վայրկենի բժշկելով: Զկամս ե[ր]կիւղածաց իւրոց առնէ Տէր:

Եւ զուարճացեալ երանելի հայրն ընդ գեղեցիկ փոփոխումն այնքան բազ-մութեան ժողովրդեանն, աղաղակէր ասելով. «Այս է նորոգումն աջոյն բարձրե-լոյ»²²³:

Սկսանէր ուսուցանել զնոսա մովսիսական քարոզութեամբն, զոր ոչ է մեզ ժամանակ ասել ըստ կարգի, քանզի յոյժ իմաստուն էր սուրբն գիտութեամբ և լի շնորհաւքն աստուածային: Ասէր զարարչութիւնն Աստուծոյ, զլինելութիւն մար-դոյն, զպարգևումն շնորհացն, զանձնիշխան կամքն, զփափկութիւն դրախտին, զթագաւորելն ամենայն արարածոցն, զբանսարկուին նախանձն, զհաւանել կնոջն, զանցանել պատուիրանին, զարտասահման լինելն ի գեղեցիկ հայրե-նեացն, զդատապարտելն մահուաբն, զյաճախութիւն մեղացն, զաւտարանալն յԱստուծոյ, զբռնանալ բանսարկուին, զնուազել աստուածպաշտութեանն, զջրհեղեղին կործանումն, զընտիր ևս գտանելն Նոյի, զհաւատալն Աբրահամու, զՄովսիսական քարոզն, զգրաւորական արէնքն, զգերութիւնն ի[սրայե]ղի, զհա-րուածսն Եփայտոսի, զխստանալն փարաւոնի, զբարժանել ծովուն, զանցանել ժողովրդեանն, զընկղմելն փարաւոնի, զերկիր աւետեաց, զգուշակումն մարգա-րէին, զմարդանալն Քրիստոսի, զտնարիինական խորհուրդն, զխաչելն վասն մեր, զմեռանելն ստուգապէս և զթաղելն ի գերեզմանի, զյառնելն յեր[ր]որդ աւուր, զվերանալն առ Հայր, զփրկելն զմեզ ի սատանայէ, զյաղթումն մահու, զաճելն աստուածպաշտութեան, զառաքելական քարոզն, զերախտիք Աստուծոյ, զազատելն զմեզ ի մեղաց ծառայութենէ և զայլն ամենայն, որ ի կարգին է: Ճոխ գիտութեամբ և առատ վարդապետութեամբ ուսուցանէր նոցա, զորս ի դէպ էին խաւսել բազում վկայութեամբ յԱստուածաշունչ գրոց բերելով հաստատէր զնո-սա և այսպէս ասելով աւարտէր զբանն²²⁴:

²²³ Սաղմ. ՀՁ 11:

²²⁴ Այս պարբերութիւնը զուգահեռ չունի ներսես Շնորհալու Ընդարձակ խմբագրութեան մեջ:

Յայնժամ ապա և թագաւորն Տրդատ, զղջացեալ ընդ աստուածաբարբառ վարդապետութիւնն նորա և շնորհալի աստուածընկալ հայրապետին, ջերմեռանդն հաւատով և մեծաձայն գոչմամբ խոստովանէր զՏէր մեր և փրկիչն Յիսուս Քրիստոս՝ Աստուած ճշմարիտ, Որդի միածին և Բան Հաւր, արարիչ ամենայն արարածոց՝ երևելեաց և աներևութից: Երկիր պագանէր կենդանարար և աստուածընկալ սուրբ խաչին Քրիստոսի, Աստուած քարոզէր զիսաչ ելեալն յայտնապէս, հրաժարէր ի դիւապաշտ կռապաշտութենէն: Զարաւիզ մեծ և վրէժիանդիր ուղղափառ հաւատոյն այնուհետև լինէր, որպէս և Պաւղոս զկնի երևմանն Քրիստոսի և կուրութիւն աչացն ի Դամասկոս: Որպէս զի ի գործոց ցուցանէր զասացեալսն²²⁵...

[Հովութեան] պատիւն է ատեանս: [Պարտ է] զատեալ զգայլսն ի հովութեան, և] առ նորա փառացն [պատիւս]՝ սակաւագոյն և զմերս [չիշատակել] զվիշտ: Քանզի կատարած [յաւիտ] ենիս արդէն հասեալ է: Ան[արէ] նութիւն բազմացաւ, սէր [ցամ] աքեցաւ, մոլորեցուցիչք [բա] զումք, և մոլորեալքն ևս առաւել:

[Բե]՛ր այսուհետև բացցուք զաստուած[ային] զգիրս, յորս գտանեմք զճան[ապար]հն ճշմարտութեան, որ է Քրիստոս: Է զանգիտելն երանելի հաւրս, [որ] ի խրատ զմեզ ած և ի խորս [բանից] զմեզ արկանէ:

[Ընթաս] ցուք այսուհետև ի սուրբ [մարգար]էսն և յառաքեալսն և զ[գու]շասցուք, զի մի՛ մոլորիցիմք [յ]ամենայն հողմոց վար[դապետութեանց]...²²⁶

Աւետարանեն ի մարգարէի[ց և] յառաքելոց: Եւ սկսանիմ ա[...] քան թէ յայնմանէ, որ ասէ. «[Ես եմ] սկիզբն և կատարած»²²⁷: Սակայն պատրաստեցէք ինձ իւրաքանչիւր [ոք] զմիտս ձեր, ի բաց դնելով զհոգս կենցաղականս: Ասէ աստուած. «Զգո՛յշ լերուք, մի՛ խաբիցիք, քանզի [ի] բազումք եկեսցեն յանուն իմ և ասասցեն, թէ ես եմ Քրիստոսն, և զբազումս մո[լ]որեցուցանեն»²²⁸: Եւ դարձեալ [յ]. «Զգո՛յշ լերուք [ի սու]տ մար[գարէիցն], որ գան առ ձեզ: Ի պտղոյ նոցա ծանիչիք զնոսս»²²⁹, այսին[քն] ի սուտ մարգարէութե[նէ]ն, ի կեղծաւորութենէ,

²²⁵ ՄՄ 6196 այստեղ ընդհատվում է. թերթը պատուված է

²²⁶ ՄՄ 6196 այստեղ ընդհատվում է. թերթը պատուված է: Ընդարձակ տարբերակի համապատասխան հատվածն է՝ վարդապետութեանց, մի՛ մնացում ի ստորինս, այլ ելցում ի լեռն զկնի աշակերտաց Բանին, և զի՛նչ լուրիցում՝ զինչ բարբառի քաջ հովուապետն մեր Քրիստոս. «Զգոյշ լերուք, ասէ, մի՛ ոք զձեզ խաբեցէ»: Ասէ և Պաւղոս. «Զգոյշ լերուք ի շանց անտի, զգոյշ լերուք ի շար մշակաց անտի». և թէ՛ «Տեսչիք ո՛րպէս գնայք». և դարձեալ ասէ. «Զգուշացարուք ոչ միայն անձանց, այլ և ամենայն հատիկ»: Եւ արդ ես փոքր ինչ յաւելում ի բանս տէրունականս և յառաքելոցն և մարգարէիցն...

²²⁷ Յայտն. ԻԳ 13. «Ե՛ս եմ Աւիա եւ Ով, սկիզբն եւ կատարած»:

²²⁸ Մատթ. ԻԳ 4-5. «Զգո՛յշ լերուք՝ գուցէ ոք զձեզ խաբիցէ: Զի բազումք գայցեն յանուն իմ, եւ ասիցեն՝ թէ ես եմ Քրիստոսն, եւ զբազումս մոլորեցուցանիցեն», հմմտ. նաև Մարկ. ԺԳ 5-6:

²²⁹ Մատթ. է 15-16. «Զգո՛յշ լերուք ի սուտ մարգարէիցն՝ որ գան առ ձեզ հանդերձիք ոչխարաց, եւ ի ներքոյ են գա՛յլք յախշտակաւոք: Ի պտղոյ նոցա ծանիչիք զնոսս»:

ի գա[ւշաքա]ղութենէ, ի հայհոյութե[նէ]: Արդ մի՛ ոք ի ձէնջ վհա [տից]ի կամ վարկպարագի զբա[նս հ]ամարեսցի, քանզի Աստուած է, որ խ[աւա]ի: Լուարուք, հովիւք, հովո[ւապ]եսին...²³⁰

... Այլետարանան, այլև ի ձեռն մարգարէիցն, և աստուածաբան աշակերտաց: Նմանապէս բարբառի. «Յամ[ե]նեսին խաւսի, որպէս և կամի». և վկայէ Պաւղոս, եթէ՛ «Ձփո՞րձ ինչ խնդրէք զՔրիստոսի, որ ինևս խաւսի»²³¹: Եկայք այսուհետև ի մէջ բերցուք զաստուածաբանսն: Պետրոս ասէ՛ զլուս առաքելոցն. «Եկեսցեն այսպանողք»²³², և՛ «Ի ձէնջ լինիցին սուտ վարդապետք, որք մուծանեն հերձուածս կորստեան»²³³: Յովհաննէս ասէ. «[Բ]ա[զու]մ մոլորեցուցիչք ելին [յա]շխա[րհ]»²³⁴, «մի՛ամենայն հոգույ [հաւա]տայք»²³⁵: Յակոբոս ասէ. «Որ [կա]մից[ի բ]արեկամ նոցա լինել, թ[շն]ա [մ]ի [առ]նի Աստուծոյ»²³⁶: Եւ Պաւղոս ասէ. «յետ ի մոյ ելանելոյ եկեսցեն գայլք, ո[ր ոյ] խնայեսցեն ի հաւտին»²³⁷, և եթէ՛ «Ձ[գոյշ] լերուք, զի աուրք չարութե[ան է]ն»²³⁸. և թէ՛ «Մարդք չարք...»²³⁹

230 ՄՄ 6196 այստեղ ընդհատվում է. թերթը պատված է: Ընդարձակ տարբերակի համապատասխան հատվածն է՝ ձայնին, լուարով և զգուշացարով հաւտիդ. «Ձի որ ոչ մտանէ ընդ դուռն ի գալիք ոչխարաց, նա գող է և սազակ»: Եւ «Որ ոչ է ընդ իս, հակառակ իմ է», և «Իոմ ոչ էք յոչխարաց անտի իմոյ»: Ծանեայք իսկ և գիտէք, զիս՞րդ ամենայն ուրեմ արձանացուցանէ զխրատականսն, զի մեք մի՛ մոլորիցիմք: Ո՛վ անճանալի մարդասիրութեանն, ո՛վ անտանելի խոնարհութեանն. զի՞նչ տացում տրիտուր Տեառն ըստ ամենայնի, և կամ զի՞նչ արասցում պատասխանի հովուապետին մերոյ Քրիստոսի: Ո՛վ հովիւք և հովուակիցք, քանի՞ցս անգամ պատուիրեմ ձեզ զգուշանալ ի գողոց և յաւազակաց, ոչ միայն

231 Բ Կորնթ. ԺԳ 3. «զփո՞րձ ինչ խնդրէք զՔրիստոսի, որ ինևս ընդ ձեզ խաւսի»:

232 Բ Պետ. Գ 3. «Բայց զայս նախ գիտասցիք, զի յաուրս յետինս եկեսցեն արհամարհալո՞ւ պայանալոք, որ ըստ իւրեանց ցանկութեանցն գնայցեն»:

233 Բ Պետ. Բ 1-3. «Ի ձեզ լինիցին սուտ վարդապետք. որք սպրդեալք մուծանեն հերձուածս կորստեան... Եւ բազումք անկեալ երթիցեն զհետ նոցա անառակութեանցն... Որոց դատաստանն ի բնէ ոչ դատարկանայ, եւ կորուստ նոցա ոչ նանիր հասցէք»:

234 Բ Յովն. 7. «Ձի բազում մոլորեցուցիչք ելին յաշխարհս»:

235 Ա Յովն. Դ 1. «Մի՛ ամենայն հոգայ հաւատայք»:

236 Յակ. Դ 4. «որ ոք կամիցի սիրել զաշխարհ, թշնամի՛ առնէ զանձն իւր Աստուծոյ»:

237 Գործք Ի 29. «Քանզի զիտեմ ես, եթէ յետ իմոյ մեկնելոյ՝ գայցեն գայլք յափշտակալոք ի ձեզ, որ ոչ խնայեսցեն հաւտիդ»:

238 Եփես. Ե 16. «այլ իբրեւ իմաստունք. գնեցէք զժամանակս, զի աուրքս չարութեան են»:

239 Բ Տիմ. Գ 13. «Այլ մարդք չարք եւ կախարոք, յառաջ եկեսցեն ի չար անդր. մոլորեալք եւ մոլորեցուցանիցեն»: ՄՄ 6196 այստեղ ընդհատվում է. թերթը պատված է: Ընդարձակ տարբերակի համապատասխան հատվածն է՝ և կախարոք յառաջ եկեսցեն ի չար անդր, մոլորեալք և մոլորեցուցանիցեն». «Որոց Աստուած՝ որովայնքն նոցա, ասէ, և փառք՝ ամալսն»: Զայստիկ Պաւղոս պատուիրէ, Պաւղոս՝ երգարանն եկեղեցոյ, աստուածաբարբառ նուագարանն, ֆարոզն Քրիստոսի, փողն աստուածային բանին, հարտասանն ձշմարտութեան, որսորդն հերթանոց: Արդ հաւանեցուցանե՞մ զձեզ այսոքիմք, եթէ ընդունա՞յն վաստակիմք, այլ թէպէտ և ոչ զամենեսեան, սակայն վասն փութացելոցն ի բարիսն ոչ կամեցուցանեմ զբանն: Քանզի և մարգարէքն սուրբ յառաջ գուշակեցին վասն

...գքեզ արք ամպարիշտք կ[ցորդ] լինել արեան ատարոյ»²⁴⁰: Ե[սայի] ասէ. «Որդիս ծնա և բարձր[ացու]ցի, և նոքա զիս անարգեցին»²⁴¹, [և՛ «Վա՛յ] ազգին մեղաւորի»²⁴², զի ոչ գոյ [յոյս] փրկութեան: Բայց վա՛յ [...] առողջութիւն: «Ամենայն գլուխ] ի ցաւս, չիք դեղ»²⁴³ և այլն [...] Լուարուք, հովիւք, և երկերուք, մի՛ լռէք, այլ քարոզեցէք [...]նն Տեառն: Մի՛ տայք տեղի սա[տան]այի: Նմանող լերուք [Պետրո]սի, որ զանիծեալն Սիմոն [կ]որ[ծ]անեաց, յորժամ զշնորհս զարբոյն [խնդր]էր ընչիւք ստանալ:»²⁴⁴ Եւ Պա[ւղոս] խրատ[է] զՏիմոթէոս. «Ձեռ[ս վաղ]վաղակի մի՛ դնել յուրուք վ[երայ]»²⁴⁵: Եւ փրկիչն ասէ. «Մի՛ տայք զս[րբու]թիւն շանց»²⁴⁶, Եւ բազում ըն[տրու]թիւն է ի մէջ քաջացն, և վա[...] նոքա պատերազմողք...»²⁴⁷

²⁴⁸Գրիգորիոս Երրորդութեանն զաւրավիզն, հիմն ուղղափառութեան, հատին Քրիստոսի փաջ հովուապետ, իմաստութեանն նեմարան, կառուղիղ, նաւ երկնային, աղբնրաց թոշուն, տիեզերաց անշիջանելի նրագ, մոլորեղոց առաջնորդն, տարանանանչ արուսեակն²⁴⁹, ընդորութեան անալթն Քրիստոսի, սրբութեան տաղաւարն, ընծայական նուէրն սրբոյ Հոգւոյն²⁵⁰, Երրորդութեանն արարանն, առաքինութեանն ապացուցակ²⁵¹, գործի պատուիրանացն Քրիստոսի, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ծաղկեալ պատմունան, պսակ

ստու վարդապետաց և ատարատեսուչ հովուաց, վասն որոյ ասէ Դավիթ. «Ոչ գոյ ի բերանս նոցա նշմարտութիւն, և սիրտ նոցա ստութեամբ լի». և՛ «Մեղատրին ասէ Աստուած. Ընդէ՛ր բնաւ պատմես զարդարութիւն իմ». և թէ՛ «Ընդ գոգս ընթանայիր և ընդ շունսն դնէիր զբաժին քո»: Արդ յաղագս ո՛յր արդեմ զայտասիկ խաւսի մարգարէն. ո՛չ ապա՛հն ընդ հովիւս և վերակացուս, զի զպատգամսն Աստուծոյ մե՛ք իսկ խաւսիմք, որ զաշտիեան քանանայութեան ունիմք. և զիա՛րդ ոչ իցէ շուն յայտնապէս այն, որ հակառակ Իրաւանցն Աստուծոյ շարժեաց զլեզու իւր և շնացաւ. Ոչ ըստ մարմնոյ, այլ ըստ հոգւոյ, քանզի կենդանութեամբ իմով զաթոն իմ յափշտակեաց:

Բայց մե՛ք յառաջիկայսն²³⁹ երթիցում: Ասէ զայնցանլ²³⁹ Դավիթ դարձեալ²³⁹. «Նոտեսցին այնոքիկ²³⁹, որ²³⁹ ընտրեալ են արծաթով»²³⁹: Եւ Սողոմովն խրատ տայ և ասէ. «Որդեակ, մի՛ խաբեսցեն

240 Առակ Ա. 10-11. «Որդեակ, մի՛ խաբեսցեն զքեզ արք ամպարիշտ, եւ մի՛ արտրժեսցես, եթէ կոչեսցեն զքեզ: Եւ ասիցեն. եկ ընդ մեզ. կցորդ լեր արեան»:

241 Ես. Ա. 2:

242 Ես. Ա. 4:

243 Ես. Ա. 5-6. «Ամենայն գլուխ ՚ի ցաւս... չի՛ք ՚ի նմա առողջութիւն»:

244 ՏԵՍ Գործք Ը 8-25:

245 Ա. Տիմոթ. Ե 22:

246 Մատթ. Ը 6:

247 ՄՄ 6196 շարունակութիւն շունի, թերթերը թափված են

248 ՄՄ 996 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ալտերից կրկին ունեն համապատասխան բնագիր

249 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 տարանանանչ արուսեակն, մոլորեղոց առաջնորդն

250 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հոգւոյն սրբոյ

251 ՄՄ 2224 ապացուցակն

մենամարտից²⁵², ըմբշական նահատակն, նահատակադրին նախամարզեալ մանուկ²⁵³, սրբութեան պսակն, վայրենաբնակ²⁵⁴ դիաց հալածիչն, հեզութեան հաստիչն, յեղանակն հանդարտութեան²⁵⁵, խոնարհութեան գաղաբարն, ճգնատուրաց պարագիրն, անապատական տատրակն, արեգակն լուսաբուլիս²⁵⁶, աղբիւրաւէն միտքն, ակն աննիրհելի²⁵⁷, անմեղաց²⁵⁸ առաջնորդն, հիւանդաց բժիշկն, սատակիչ ախտից²⁵⁹, արիական հովիւն, անֆուն պահապանն, արմատն համբերութեան²⁶⁰, արմաւենին փաշապտուղ²⁶¹, աննառելեացն տեսող, ստորնայնոց տնտեսն²⁶², հրեշտակաց պարակիցն, առաւելոց հաղորդակիցն, մարտիրոսաց շարշարակից, բնակիչն արհայութեանն²⁶³, Աստուծոյ ժառանգատրն, Քրիստոսի ժառանգակիցն, որ հուպ առ անմեծնեալի աստուածութեանն²⁶⁴ լոյս և յաղագս աշխարհի անյապաղաբար մաղթէ:

Այլ ո՛վ²⁶⁵ աստուածային և պատուական գլուխ²⁶⁶, որ յանձին ֆուլ²⁶⁷ բարձեալ ունիս²⁶⁸ զամենեցունց գլուխն Քրիստոս, լոյս պայծառացեալ²⁶⁹, հայր և աստուածազգեաց յայտնեալ, փաղափարեալ²⁷⁰ մաքրապէս, ընթացակատար պսակացն ժամանեալ, իշխանականիդ մաքրութեամբ, աստուածզգեաց բնալին ներգործեցար²⁷¹, ամբարձեալ ի²⁷² յանհասանելին, որ անհասանելի²⁷³ է մարդկան ծայրագոյն բարձրութեանն և անիմանալի²⁷⁴:

252 ՄՄ 2224 մենամարտից պսակն

253 ՄՄ 2224 մանուկն

254 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 վայրաբնակ

255 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հանդարտութեան եղանակն

256 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 լուսաբուլիս արեգակն

257 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 աննիրհելի ակն

258 ՄՄ 2224 կուրաց

259 ՄՄ 996 ախտիչ ՄՄ 2224 աղտից սատակիչն

260 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 համբերութեան արմատն

261 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 փաշապտուղ արմաւենին

262 ՄՄ 996 չիք ստորնայնոց տնտեսն

263 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 արհայութեան բնակիչն

264 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 երրորդութեանն

265 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 և արդ ով բաւականացի ճառել զանհամեմատ մեծութենէ չի/ս այլ ո՛վ

266 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գլխոյն

267 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 իւրում

268 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ունի

269 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 և պայծառապէս լուցեալ

270 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 փաղափարեալ

271 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ներգործեցար

272 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ամբարցեալն

273 ՄՄ 2224 որքան հասանելի

274 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք և անիմանալի

Դու²⁷⁵ ի վերա ֆարոզաբարձ ուսոյդ զփրկականն վերմաբարձեալ խաչ, Քրիստոսի հետևելով միամտաբար, վասն որոյ զանկապտելին գտեր²⁷⁶ զերկնային զանձն:

Դու²⁷⁷ սրբութեան հայր, զբոլորն պարունակեցեր²⁷⁸ զյաւիտենական հացն, զբան²⁷⁹ բազմատեսակ վարս ծաղկանց մեղուաց նմանութեամբ կապտելով:

Աբել առաջին անարատ ընծայիմն գովեցաւ: Իսկ քո, յոգնեղանիկ հայր²⁸⁰, զբոլորս ընծայական կամամ մատուցեր զանձնդ²⁸¹ անբիծ պատարագ:

Ենով անտեսանելի յուսով²⁸² յուսացաւ ի Տէր, իսկ դու զառաջիկայ յուսոյն արինակ արդէն²⁸³ ցուցակի ետուր զբոյին²⁸⁴ փառաւորեալ անձնդ²⁸⁵:

Ենովս հաճոյ եղեալ Աստուծոյ՝ փոխեցաւ, իսկ դու զհոգւոյդ տաղաւար ի բարձունս ի խոնարհիէ աստի փոխադրեցեր յերկինս²⁸⁶:

Նոյ արդար գոյով պատարագան և ֆաջահանոյ²⁸⁷ տեառն կոչեցաւ, վասն որոյ կեցուցանել փայտելինան ի հեղեղեալ ծովէ զանբանական կենդանեաց սեռ: Իսկ դու պատուական²⁸⁸ պատարագ սրբազնաբար բանաւոր աստուծոյ ընծայեցար²⁸⁹, ա՛յլ իմն հաստատելով տապան²⁹⁰ զառաւելական եկեղեցի, իսկ²⁹¹ բազմատեսակ կենդանիս՝ զանբիւ ազգի²⁹² մարդկան կենդանիս²⁹³, ի կոամոլութեան²⁹⁴ հեղեղէ ապրեցուցեր²⁹⁵:

275 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 նա

276 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 եզիս

277 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 նա

278 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 պարունակեաց

279 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք

280 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 իսկ երանելի հայրս մեր յոգնեղանիկ

281 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 մատույց զանձ

282 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 յուսովն իսկ

283 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք

284 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 նա... ետ զիր չիք դու... ետուր զբոյին

285 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 անձն

286 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 նա զհոգւոյն... փոխադրեաց չիք դու զհոգւոյդ... փոխադրեցար յերկինս

287 ՄՄ 2224 հաճոյ

288 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք

289 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 նա... ընծայեցաւ չիք դու... ընծայեցար

290 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գտապան

291 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 և

292 ՄՄ 2224 ազգս

293 ՄՄ 2224 չիք

294 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կոամոլութենէ անտի

295 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ապրեցուց

Աբրահամ սֆանչելի եղև աստուածսիրութեամբ և հիւրասիրութեամբ²⁹⁶, միանգամայն առանց զենման հանոյական²⁹⁷ գորդին ընծայէր պատարագ: Իսկ դու²⁹⁸ մշտնջենատուր զՔրիստոս ընկալար²⁹⁹ հիւր, ոչ ի տաղաւար, այլ ի տառապանաց գբի, և զենումն՝ ոչ յաւետեացն, այլ անձամբ քո³⁰⁰ ինքնին ողջակէզ բանատուր նուիրեալ:

Իսահակ արդարութեամբն գովեալ փառատուրի, իսկ հոգի մաքրեալ քո³⁰¹, որպէս քանն արդարութեան, զամենայն տեսակս առաքինութեան արութեամբ յանձին բարձեալ բերես³⁰²:

Յակոբ պարզամտութեան արինակաւ և բազմորդութեանն հոշակելի եղև, վասն որոյ տեսանէր զերկրէս յերկինս³⁰³ ելեալ սանդղաւ³⁰⁴ տեսակաւ, ծայրագոյն առակաւ ցուցակ խորհրդոյ: Իսկ դու³⁰⁵ բազմորդի ծնեալ հովիս, միանգամայն և հատու հովուապետին Քրիստոսի³⁰⁶, յորոց և զհաւատն³⁰⁷ և ելս եղիր ի մտի քո³⁰⁸, որպէս աշտինանէ յաշտինան փառաց ի փառս փոփոխելով³⁰⁹, վասն որոյ ոչ նշանատուր խաշինս, այլ աննշանս բազում որդիս հոգւոյն ստացար շնորհաւ³¹⁰:

Յովբ յաղագս անմեղութեան բարոյիցն³¹¹ և համբերութեան վշտացն երևելագոյն եղեալ, բայց և դու ոչ նուագագոյն երևեցար³¹² չարչարանացն համբերութեամբ, ոչ արտաբոյ քաղաքին յաղբիս, այլ ի բազմավիհ խորխորատին յարտասահման անապատին, և փոխանակ որդանցն՝ ևս³¹³ բազմատեսակ գազանաց և թիւնատուր ածից³¹⁴ համբերելով:

296 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հիւրընկալութեամբն

297 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հանոյական առանց զենման

298 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 երանելի հայրս մեր

299 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ընկալար զՔրիստոս

300 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 իւրով

301 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 բազումերանեան (ՄՄ 2224 բազմերանեան) հայրս մեր *ի/ս* հոգի մաքրեալ քո

302 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 բերէ

303 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 *չ/ք*

304 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 սանդխտոյ

305 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 երջանիկ

306 ՄՄ 2224 + նուիրեալ

307 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 որոյ և զհօտն հաւատացաւ

308 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 եղեալ... իւրով *ի/ս* եղիր... քո

309 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 փոխելով յերկինս վերակոչելով

310 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 շնորհօք ստացաւ

311 ՄՄ 2224 բարուցն

312 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 սա... եղեալ երևեցաւ *ի/ս* դու... երևեցար ՄՄ 2224 + վասն անտանելի

313 ՄՄ 2224 *չ/ք*

314 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 քարբից

Յովսէփ ողջախոհ պարկեշտութեամբ և անյիշաչարութեամբ հոշակեցաւ, իսկ դու ամենայն արհնակաւ պարկեշտութեան երևեցար³¹⁵, վասն որոյ իմանալի եգիպտոսն ունայն, այսինքն՝ ի մարմնական ախտիցն, զմիտս մաքրելով, փախեար³¹⁶ յամաթոյ, որ և անյիշաչար հոգով զբոնատր տանջողսն³¹⁷ ի սովոյ գիտութեանն աստուածաշունչ գրոց, առատապէս կերակրեցեր³¹⁸ գիտութեամբ նշմարտութեանն:

Մովսէս հեզութեամբն և արհնադրութեամբ ժողովրդեանն փարոգեցաւ Աստուած Փարաւովնի և առաջնորդ Իսրայելի նկարագրեցաւ: Սակայն և դու, աստուածընկալ հայր³¹⁹, հեզ առ ամենեսեան և սոսկալի բոնատրացն երևեցար³²⁰ ի մէջ նահատակութեան մտանելով, զաստուածագիծ տախտակս ընկալար հոգևորս³²¹, յորոց զհոգևոր արէնս ոչ Իսրայելի, այլ ամենայն տիեզերաց աւանդեցեր³²². և զմեհեանս դիական կոցն իբրև այլ իմն փարատնական զարութիւնս ի խորս քոց փառութեանց ընկղմեցեր³²³:

Սամուէլ նախ քան յորովայնի³²⁴ մածիլն Աստուծոյ նուիրեցաւ, որ և զչնորհս մարգարէութեան ընկալաւ և³²⁵ նախագուշակէր զհանդերձեալսն: Իսկ դու ամենայնիւ նուէր Աստուծոյ կատարեցար³²⁶ յառաջ քան զմածիլն և զանճառելի տեսիլն մարգարէական տեսութեամբ գուշակեցեր³²⁷ յայտնելով:

Քաջն Դաւիթ զամբարհաւանն Գողիադ զինու հոգւոյն պատերազմեալ կործանէր: Իսկ դու³²⁸ զիմանալի Գողիադն զարութեամբ խաչին Քրիստոսի ընկնեալ յերկիր կործանեցեր³²⁹, զպետութիւնս և զիշխանութիւնս աշխարհակալ³³⁰ խաւարիս այսորիկ³³¹, ուստի զբանատր հաւտն³³² Քրիստոսի ազատելով, յաստուած նուանելով³³³:

315 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 սա... երևեցաւ *փ/ս* դու... երևեցար

316 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զպատմունան մեղացն մերկանալով փախեաւ

317 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զբոնատրսն

318 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կերակրեաց

319 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 աստուածընկալ հայրս մեր *փ/ս* և դու աստուածընկալ հայր

320 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 երևեցաւ

321 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ընկալար զհոգևորսն

322 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 աւանդեաց

323 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 իւրոց փառութեանցն ընկղմեաց *փ/ս* քոց փառութեանց ընկղմեցեր

324 ՄՄ 2224 զյորովայնի

325 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 առեալ *փ/ս* ընկալաւ և

326 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 սա... կատարեցաւ *փ/ս* դու... կատարեցար

327 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գուշակեաց

328 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ստրբն Գրիգոր

329 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կործանեաց

330 ՄՄ 943 աշխարհակալս

331 ՄՄ 2224 *չ/բ* զպետութիւնս և զիշխանութիւնս աշխարհակալ խաւարիս այսորիկ

332 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հօտն

333 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 նուանեաց

եղիս նախանձուն աստուածային³³⁴ գովեցաւ, զմարգարէսն ամաւթոյ³³⁵ աստակեալ կորուսանէր: Իսկ դու՝ զբռնատր զարբայն և զամաւթոյ սպասատրսն դիւական զոհիցն ի կերպարանս զազրալի անասնոյ փոխեցեր³³⁶, զմարգարէսն ամաւթոյ³³⁷, ի կեանս յափտենից առաջնորդեցեր³³⁸:

Յովհաննէս՝ մեծ ի ծնունդս կանանց գովեցաւ տատրակ անապատասէր, ձայն բարբառոյ յանապատի, կարապետ և մկրտիչ Քրիստոսի: Վասն որոյ դու ոչ նուագագոյն երևեցար ըստ կարծեաց իմոց: Որպէս զի ի ջոկս հայրապետաց մեծացար, ընդ վկայսն նահատակեցար, յասպարիզին ընթացար, յանապատի ճգնեցար, ի ձայն բարբառոյ գոչեցեր, Քրիստոսի կարապետեցեր, զանթիւ բազմութիւն հաւտին Քրիստոսի մկրտեցեր, երկրորդ արեգակն լուսատու աշխարհի ծագեցար³³⁹:

Որպէս ըստ կարգի զամենայն արդարոցն, տակաւին և զմարգարէիցն ի ձեռն գործոց առաքինութեան ի քեզ բերես³⁴⁰ արինակ՝ զոմանց զնախանձ, զկիսոց ներողութիւն, զոմանց զհեզութիւն, զայլոց զկենացն բարձրութիւն: Եւ ոչ այսոցիկ միայն, այլ և աշակերտացն Քրիստոսի, զոր շնորհին ճշմարտութեան ի ստուերական արինացն որոշեալ բաժանէ, զպաշտաւն հոգևոր ստուգութեան բացայայտեալ հաստատագոյն մեզ զխորհուրդն Աստուծոյ ուսուցանելով³⁴¹:

Պետրոս և Պաւղոս՝ եղբարք համաշունչք ըստ հոգոյ, ընտիր զարականք Քրիստոսի, առաքելոցն առաջնորդք, զհամասփիտ տիեզերս ընկալան վիճակեալ, որ³⁴² և հոչակելի քաղաքին Հռովմայ միաբանեալ քարոզէին³⁴³ զԱւետարանն Քրիստոսի, և զանաւթն աստանայի Սիմոն, ի հպարտութենէ յանդգնութեանն՝ նշանաւն Քրիստոսի յերկիր հերձեալ³⁴⁴ կործանեցին: Վասն

334 ՄՄ 2224 աստուածային նախանձուն

335 ՄՄ 2224 յամօթոյ

336 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + ոչ ի սատակումն, որպէս

337 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + այլ

338 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 սա... փոխեաց... առաջնորդեաց *ի/ս* դու... փոխեցեր... առաջնորդեցեր

339 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 սա... երևեցաւ... մեծարեցաւ... նահատակեցաւ... ընթացաւ... ճգնեցաւ... գոչեցաւ... կարապետեաց... մկրտեաց... ծագեցաւ *ի/ս* դու... երևեցար... մեծացար... նահատակեցար ... ընթացար... ճգնեցար... գոչեցեր... կարապետեցեր... մկրտեցեր... ծագեցար

340 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ինքն բերեալ

341 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ցոյցանելով

342 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 *չ/ք*

343 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 քարոզեցին

344 ՄՄ 2224 *չ/ք*

որոյ և դու³⁴⁵, աստուածատես հայր³⁴⁶, յարևելից մինչև ի մուսս արևու, ի ծագաց մինչև ի ծագս երկրի ֆարոզեցեր³⁴⁷ զԱւետարանն³⁴⁸, որ ի նոյն ինքն յառաքելական³⁴⁹ ֆաղափն Հոռմայ, միաբանեալ ընդ առաքելաշնորհ արքային, առաքելաբար ընկալայի³⁵⁰ զմիմեանս, արեմտից աշխարհին ծագելով զլոյս աստուած նշմարիտ գիտութեան³⁵¹, և միան, ուստի ծագէ արեգակն, որ երկաֆանչիրոց³⁵² բարբառ ծաւալեալ սփռեալ³⁵³ ընդ ամենայն տիեզերս:

Ընդ մարգարէան մարգարէացար, ընդ մարտիրոսսն նահատակեցար, ընդ հովիսան գհաստ ֆո տարածեցեր, ի բանսարկուէն փորձեցար, ընդ Քրիստոսի յաղթեցեր³⁵⁴:

Զի՞նչ այսուհետև կոչեսցո՞ւք զֆեզ³⁵⁵. երկրագո՞րծ նշմարիտ ասեմք, ֆանգի գամենայն սահմանս արևելից զբանատուրս վաստակեցեր³⁵⁶ երկրագործութիւն:

Ճարտարապե՞տ կոչեսցո՞ւք զֆեզ³⁵⁷. յիրաւի իսկ: Քանզի զմեհեանս կողոցն դիական պաշտամանցն բնակութիւնս ֆոյով³⁵⁸ ըմբշական ֆաշութեամբդ տապալեալ՝ յերկիր կործանեցեր, և յամենայն երկիր³⁵⁹ տանար³⁶⁰ գեղեցիկ և հրաշալիս հաստատեցեր յանուն Քրիստոսի³⁶¹:

Զի՞նու՞ր կոչեցից զֆեզ³⁶²: Այոյ, ֆանգի որպէս ֆաշ զինուոր զինուորեցար³⁶³ հակառակ աներևոյթ թշնամոյն, բազմատեսակ վիրաւ թշնամոյն մարմնոյդ³⁶⁴ չարչարանաւդ յաղթեցեր³⁶⁵: Վասն որոյ զգլուխն հաւատոյ ի

345 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք

346 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 հայրս մեր

347 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ֆարոզեաց

348 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + Քրիստոսի

349 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք ինքն յառաքելական

350 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ընկալան

351 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զլոյսն նշմարիտ աստուածգիտութեան

352 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 երկաֆանչիրոցն

353 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 սփռեցաւ

354 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 մարգարէացաւ... ֆարոզեաց... վարդապետեաց... նգնեցաւ... նահատակեցաւ... տարածեաց... փորձեցաւ... յաղթեաց

355 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գեհանելիս

356 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 վաստակեաց

357 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գեհանելին

358 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 իւրով

359 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 աշխարհ

360 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք

361 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 յանունն Քրիստոսի հաստատեաց զեկեղեցի (ՄՄ 943 չիք)

362 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կոչեսցո՞ւք զսա

363 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զինեցաւ

364 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 մարմնոյն

365 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չիք չարչարանաւդ յաղթեցեր

բերմանց բազմատեսակ ախտից ամբողջ պահեցեր³⁶⁶, իբրև զվէմ անդրդուելի և անշարժ մնալով, անխախտելի վահանաւան գոյիմի հարեալ, զհակառակսն ընկնեալ³⁶⁷ դարձուցանէիր³⁶⁸ ամապալի ֆոյով ֆաջութեամբդ³⁶⁹:

Հրեշտա՛կ ուրեմն կոչեսցո՞ւք զքեզ³⁷⁰. զի ոչ ի հրեշտակաց անմարմնութենէ եղեր³⁷¹ հեռագոյն, անմարմնապէս արդէն կենցաղավարեցար³⁷² մարմնով, իբրև երկնային իմն մարդ և յերևելեացս գերաշխարհիկ, հրեշտականման վարով ցուցանես³⁷³ արիմակ բարոյ:

Վասն որոյ և մաղթեմք ամենեմեան խըմբեալս ի քո³⁷⁴ յիշատակի աւժընդակել մեզ³⁷⁵ դեկամ աղաթից քոց³⁷⁶ և զամպրոպ տրտմութիւնս³⁷⁷, որ պաշարէ զմեզ, փարատել, և արժանի առնել զամենեսեան զմեզ³⁷⁸ արհմել ընդ քեզ³⁷⁹ մի աստուածութիւնս³⁸⁰, այժմ և միշտ³⁸¹ և յափտեանս յափտենից Ամէն:

366 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 պահեաց

367 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չ/բ զհակառակսն ընկնեալ

368 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 դարձուցանէիր

369 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ֆաջութեամբ փ/ս ֆոյով ֆաջութեամբդ

370 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 գաս

371 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 եղև

372 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 կենցաղավարեցար

373 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 ցուցանէր

374 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 նորին

375 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 + սրաթոխչ

376 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 իւրոց

377 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 տրտմութեանս

378 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 զմեզ զամենեսեան

379 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 իւր

380 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 աստուածութիւն երրորդութեանն

381 ՄՄ 943 ՄՄ 2224 չ/բ և միշտ

GOHAR MURADYAN

**A PANEGYRIC TO GREGORY THE ILLUMINATOR ASCRIBED
TO JOHN CHRYSOSTOM****(the Short Recension Preceding the Revision by Nersēs Shnorhali)**

Keywords: Panegyric, short recension, translation, long recension, revision, Ghewond Alishan, editions, Agat'angeghos, oldest incomplete manuscript.

A panegyric to Gregory ascribed to John Chrysostom was published thrice. According to the title, he wrote it in exile in Cucusus (Lesser Armenia), at the request of the Armenian bishop Dioscorus (the editions also contain another panegyric to Gregory attributed to Chrosostom, quite different from the first one in plot and style). A colophon in some manuscripts mentions that the panegyric was translated from Greek by order of Nersēs Shnorhali in 1141; it was translated by Abraham Gramaticus and Nersēs revised it. Indeed, the text contains specific expressions which are common with Shnorhali's poetic writings dedicated to Gregory. He also inserted passages from the work of Agat'angeghos.

Another group of manuscripts contains a shorter unpublished recension of the same text, which may be the translation from Greek. Although there is no such panegyric in Chrysostom's vast literary legacy, we have found in this recension words and expressions calqued from Greek, which have equivalents in John's works. We are publishing the short recension on the basis of 4 manuscripts; the oldest one, M6196, was copied in 1227, but its last folios are missing. We have also prepared the critical text of the recension revised by Nersēs Shnorhali, to be published in the following volume (22-nd) of *Matenagirk' Hayots' (Armenian Authors)* which will contain his prose writings.

ГОАР МУРАДЯН

**ПАНЕГИРИК ГРИГОРИЮ ПРОВЕТИТЕЛЮ, ПРИПИСАННЫЙ
ИОАННУ ХРИСОСТОМУ****(Краткая версия, предшествующая редакции Нерсеса Шнорали)**

Ключевые слова: Панегирик, краткая версия, перевод, пространная версия, редактирование, Гевонд Алишан, издания, Агафангел, древнейшая неполная рукопись.

Панегирик Григорию на армянском, приписанный Иоанну Хрисостому, который, судя по заглавию, он написал в ссылке в Кукусе (Малая Армения), по просьбе армянского епископа Диоскора, издавался трижды (издания содержат также другой панегирик Хрисостома Григорию, очень отличный по содержанию и стилю). В колофоне в нескольких рукописях отмечается, что панегирик переведен с греческого по заказу Нерсеса Шнорали в 1141 г. Абраамом Граматиком, и что Нерсес отредактировал его. И действительно, в тексте имеются специфические выражения, общие с посвященными Григору поэтическими произведениями Шнорали. Он же дополнил панегирик пассажами из труда Агафангела.

Другая группа рукописей содержит более краткую, неизданную версию того же текста, которая может быть собственно переводом с греческого. Хотя в громадном литературном наследии Златоуста такого панегирика нет, в этой версии нам удалось найти скалькированные с греческого слова и выражения, эквиваленты которых имеются в трудах Иоанна. Мы издаем краткую версию на основе 4-х рукописей; древнейшая из них – рук. М6196, 1227 года, однако ее последние листы отсутствуют. Нами также подготовлен критический текст версии панегирика, отредактированной Нерсесом Шнорали, для публикации в 22-м томе серии *Матенагирк Айоц* ("Армянские авторы"), который будет содержать прозаические произведения этого автора.